

szkoła podstawowa **7-8**

OPRACOWANIA lektur uzupełniających

HENRYK SIENKIEWICZ

KRZYŻACY

Streszczenia lektur
uzupełniających

Charakterystyki
i problematyka

Odpowiedzi na
pytania z testów
i sprawdzianów

pewniak
na teście

REG
WYDAWNICTWO

HENRYK SIENKIEWICZ

Biografia

Urodził się **5 V 1846 r.** w Woli Okrzejskiej na Podlasiu, a zmarł **15 XI 1916 r.** w Vevey w Szwajcarii. Był pisarzem i publicystą. Pozostawił po sobie bardzo różnorodną spuściznę literacką: nowele (np. *Janko Muzykant*, *Latarnik*, *Sachem*), powieści historyczne (m. in. *Krzyżacy*, *Trylogia*), obyczajowe (*Rodzina Potanieckich*) oraz podróźniecko-przygodową, napisaną dla dzieci, *W pustyni i w puszczy*.

Pisarz bardzo dużo podróżował, zbierając materiały do późniejszych prac. Dwa lata spędził z przyjaciółmi i słynną polską aktorką Heleną Modrzejewską w Kalifornii. Już za życia był twórcą lubianym i cenionym przez społeczeństwo polskie. Na jubileusz dwudziestopięciolecia pracy pisarskiej, w dowód uznania otrzymał od swych rodaków majątek i dworek w Oblęgorku (woj. świętokrzyskie, niedaleko Kielc).

Największym osiągnięciem pisarza było otrzymanie w 1905 r. Nagrody Nobla za całokształt twórczości.

Kolejne pokolenia Polaków najbardziej cenią sobie *Trylogię*: *Ogniem i mieczem*, *Potop*, *Pan Wołodyjowski* – powieści historyczne, w których autor stawia bohaterstwo i patriotyzm dawnych polskich rycerzy, oraz *Quo vadis*, w której przedstawił obraz życia pierwszych chrześcijan w starożytnym Rzymie, za panowania Nerona.

Pewniak na teście

Pewniak na teście

Pewniak na teście

” KRZYŻACY

Czas i miejsce akcji

Akcja powieści toczy się **w epoce średniowiecza, na przestrzeni 11–12 lat**. Rozpoczyna się w roku 1399 (śmierć Jadwigi), a kończy w roku 1410 (bitwa pod Grunwaldem). Krótki epilog wydłuża ten okres do 1466 r. (pokój w Toruniu, odzyskanie Pomorza, Malborka i Elbląga). Fragmentem dziejów Polski, wokół którego Sienkiewicz zbudował całą akcję *Krzyżaków*, jest historia konfliktu polsko-krzyżackiego.

Wydarzenia zgrywiają się w następujących miejscach historycznych: Tyniec, Kraków, Ciechanów, Malbork, Szczytno, Sieradz, Płock, Wilno, Nowe Kowno, Grunwald.

Bohaterowie

Bohaterowie stworzeni przez Sienkiewicza należą do **wszystkich stanów i wielu narodów**. **Maćko, Zbyszko, Jurand ze Spychowa to przedstawiciele stanu rycerskiego**. Również **Fulko de Lorche jest rycerzem**. Sąsiedzi rycerzy z Bogdańca: Zych ze Zgorzelic, Cztan i Wilk reprezentują średnią warstwę tworzącego się właśnie stanu szlacheckiego. Jako **przedstawiciel zamożnego duchowieństwa** pojawia się w powieści opat z Tulczy, daleki krewny Zbyszka i Maćka, chrzestny Jagienki. Z kolei wierny giermek Hława jest Czechem, którego Zych wziął do niewoli w bitwie pod Bolesławcem. Hława w ojczyźnie był włódczką, czyli ubogim szlachcicem. Sanderus to Niemiec, oszust, wieczny kleryk bez święceń kapłańskich. Pojawiają się też w powieści postacie mieszczan, chłopów mazowieckich czy Żmudzinów.

Rycerz polski pochodzi z rodu zasłużonego dla króla i ojczyzny: ziemię otrzymali jego przodkowie z nadania królewskiego lub książęcego. W średniowieczu cała ziemia w państwie należała do władcy – króla lub księcia. **Za szczególne zasługi władca obdarowywał swych poddanych tym, co miał najcenniejsze – ziemią**. Na ziemi rycerz osadzał chłopów, był ich panem i opiekunem. W czasie pokoju doglądał gospodarstwa. **W czasie wojny wystawiał poczet zbrojnych i ruszał do walki**. Wystawienie drużyny było bardzo kosztowne,

rycerz musiał kupić konie, zbroje, wyszkolić i utrzymać ludzi. Ale wojna zapewniała mu też dochody: brat łupy, jeńców, za których mógł otrzymać okup, i niewolników. Jednak aby zostać rycerzem, nie wystarczyło pochodzenie. Trzeba było jeszcze na to **zasłużyć wianą służbą i zaletami charakteru**. Dopiero wtedy można było być **pasowanym na rycerza**. Zbyszko został pasowany w nietypowych okolicznościach, kiedy leżał ciężko chory. Zwyczaj nakazywał, aby kandydat na rycerza uklęknął przed władcą, który dotykał mieczem jego ramion. Dopiero po tej ceremonii mężczyzna zostawał rycerzem.

Rycerz, który czuł się urażony w swej godności lub chciał bronić drogiej dla niego sprawy czy osoby, mógł **wyzwać obrażającego na pojedynek. Czynił to, rzucając rękawicę**. Wyzwany musiał ją podnieść. Nieprzyjęcie wyzwania równało się hańbie. **Rycerz mógł stawać do pojedynku tylko z pasowanym rycerzem** i to najlepiej równym mu urodzeniem i majątkiem.

Osobną zupełnie kategorię stanowią **Krzyżacy, rycerze-zakonnicy** istniejący tylko w Średniowieczu. Zakony rycerskie stawiały swym członkom wysokie wymagania: musieli to być ludzie dobrze urodzeni, zamożni, cnotliwi. Rycerz-zakonnik skupiał w sobie dwa ideały epoki Średniowiecza: walkę za wiarę chrześcijańską i wyrzeczenie się dóbr i przyjemności doczesnego świata. Zakon krzyżacki reprezentuje czterech rycerzy zakonnych: **Zygfryd de Löwe, Hugo de Danveld, Rotgier i Gotfryd**. Niestety, są oni przykładem **złamania wszelkich praw i norm rządzących życiem nie tylko zakonnym, ale życiem uczciwego człowieka**.

Postacie fikcyjne

Zbyszko z Bogdańca herbu Tępa Podkowa, zawołania Grady – bohater główny, bratanek Maćka z Bogdańca. Jego ojciec zmarł. Rodowa posiadłość, Bogdaniec, właściwie nie istnieje, została zniszczona podczas wojny między sąsiadami: Grzymalitami i Natęczami. Zbyszko i Maćko zdecydowali się więc razem zaciągnąć do wojska, które organizuje Jaśko z Oleśnicy na polecenie samego króla, Władysława Jagiełły. Zbyszko był pięknym, młodym mężczyzną. Miał długie, gęste, jasne włosy i wesołe spojrzenie. Zwracała uwagę jego zgrabna sylwetka i dumna postawa.

Zbyszko **był bardzo porywczy**. Nie zastanawiał się nad swoim postępowaniem, działał spontanicznie, pod wpływem nagłego impulsu, nie potrafił się opanować. Takiego zachowania o mało nie przyptacili życiem. Napadając na krzyżackiego posta, poważnie naraził się polskiemu królowi, wykroczył przeciw rycerskiemu prawu i został skazany na śmierć. Wszystko to dlatego, że Zbyszko bez przerwy myślał o wojnie, walce. Miał duszę prawdziwego staropolskiego rycerza. Był odważny, honorowy, ambitny. Nie darował zniewagi. Przykład odwagi dał, kiedy na polowaniu obronił księżną i dwórki przed atakiem rozszalałego tura. Jednak prawdziwy „chrzest bojowy” przeszedł Zbyszko znacznie później – w czasie pojedynku na topory z Rotgierem, wyzwany przez niego na Sąd Boży. W jego sercu ważne miejsce zajmowała dama jego serca – ukochana Danuśka, która później została jego żoną. Nie mógł się pogodzić z jej stratą. Uparcie jej szukał, narażając często własne życie. Godnie pomścił jej śmierć.

Bohater **miał bardzo silny charakter**. Niełatwo go było skłonić do posłuszeństwa. Z czasem podporządkował się twardym regułom kodeksu rycerskiego. Zawsze dotrzymywał rycerskiego słowa, był niezawodny. Zbyszko był **prawym, uczciwym, szczerym człowiekiem**. Nigdy nie uciekał się do kłamstw i pochlebstw. Bohater miał jeszcze jedną bardzo ważną cechę charakteru – nie tracił nadziei nawet w najbardziej trudnych momentach. **Był optymistą, nie zatamywał się**.

Maćko z Bogdańca – bohater drugoplanowy, rycerz, stryj Zbyszka, herbu Tępa Podkowa, zawołania Grady; *brodaty, w sile wieku, pleczysty, prawie ogromny, ale wychudły; włosy nosił ujęte w pątlík, czyli w siatkę naszywaną paciorkami; mądry i przebiegły, przywiązany do rodzinnego Bogdańca; chrześcijanin, ale zarazem człowiek zabobonny.*

Pewniak
na teście

Pewniak
na teście

Pewniak
na teście

Pewniak
na teście

Danusia Jurandówna – bohaterka drugoplanowa, córka Juranda ze Spychowa, pierwsza żona Zbyszka z Bogdańca. Gdy Zbyszko ją poznaje, ma dwanaście lat, jest **śliczna, delikatna, drobna**. Ma długie jasne włosy i smukłą, pełną wdzięku postać. Często smutna, zamyślona, pogrążona we wspomnieniach, marzeniach, ma bardzo poetycką naturę. Jest **nieśmiała, spokojna, mało samodzielna**. Kocha Zbyszka, ale dopiero interwencja księżnej sprawia, że Danusia ratuje ukochanego. **Przed porwaniem (bez wiedzy ojca) zostaje żoną Zbyszka.**

Zostaje porwana przez Krzyżaków i na skutek cierpień popada w obłąd. Umiera tuż przed Spychowem, dokąd wiezie ją po uwolnieniu zrozpaczonego Zbyszko.

Najważniejsze wydarzenia życia Danuśki Jurandówny:

1. Przyjście na świat jako córka Juranda ze Spychowa.
2. Śmierć matki Danusi podczas ataku Krzyżaków na Złotoryję.
3. Oddanie Danusi przez ojca na dwór księżnej Anny Danuty.
4. Poznanie Zbyszka z Bogdańca i rozwój uczucia między młodymi.
5. Uratowanie życia Zbyszskowi na mocy dawnego prawa („Mój ci on”).
6. Brak zgody Juranda na ślub.
7. Potajemny ślub ze Zbyszkiem i uprowadzenie Danusi przez Krzyżaków.
8. Odnalezienie Danusi przez Zbyszka po długich poszukiwaniach.
9. Choroba i szaleństwo Danusi, śmierć w drodze do Spychowa.

Pewniak
na teście

Pewniak
na teście

Jagienka Zychówna – bohaterka drugoplanowa, córka Zycha ze Zgorzelic, druga żona Zbyszka. Silna, krzepka, tryska zdrowiem, ma niebieskie oczy, ciemne włosy, jest wysoka i smukła. Wesota, roześmiana, śmiała, zawsze wprost dąży do celu, wie, co chce osiągnąć, umie walczyć o swoje prawa. Jest **mądra i roztropna**, ojciec, Maćko i Zbyszko mają w niej opiekunkę i doradczynię. Jest wspaniałą gospodynią. Zna się także na lekach, umie polować. Jej **siła, pomysłowość i odwaga** imponują Zbyszskowi.

Głęboko wzruszona miłością Zbyszka do Danuśki i jego rozpaczą po jej śmierci, opiekuje się grobem Jurandówny. Cierpliwością i dobrocią zdobywa miłość Zbyszka.

Jurand ze Spychowa – bohater trzecioplanowy, ogromny, jednooki mężczyzna o dziobatej twarzy, z płowymi wąsami i włosami. Wcześniej owdowiał z winy Krzyżaków Jurand żył żądzą zemsty i miłością do swej jedynej córki Danuśki. Po śmierci żony, która zmarła na atak serca w czasie ataku Krzyżaków na Złotoryję, mścił się za doznaną krzywdę – bit Niemców niemiłosiernie, knechtów zabijał, znaczniejszych rycerzy więził w Spychowie. Księżę ofiarował mu urząd miecznika (zarządcy zbrojowni panującego), ale rycerz nie przyjął zaszczytu, wybierając wolność w **wywieraniu zemsty**. W końcu **powstało między zakonnikami przekonanie, że Jurandowi sprzyjają siły nieczyste**. Widok córki nie gasił jego bólu, lecz jątrzył stare rany, bo Danusia z wiekiem stawała się coraz bardziej podobna do matki. Posępny, bezlitosny dla siebie i innych Jurand sprawia wrażenie odartego z ludzkich uczuć. Dopiero zjednoczony w rozpacz ze Zbyszkiem, po porwaniu Danuśki, okaże młodemu rycerzowi wiele serca i przyjaźni.

Pewniak
na teście

Pewniak
na teście

Porwanie córki, groza sytuacji, strach o ukochaną jędynaczkę powalą Juranda w jednej chwili. Do Szczytna pojechał jako człowiek załamany, ale wciąż pewny, iż rycerze nie pohańbią innego rycerza. Noc spędzona pod bramą zamku odebrała mu i tę nadzieję. Do zamku wchodzi upokorzony, odarty z czci i honoru właściwie już nie rycerz, lecz cierpiący ponad ludzką miarę ojciec. Okrutne tortury, którym w zemście został poddany Jurand, to ostatni akt męki (wytupiono mu oko, wyrwano język, odrąbano dłoni).

Pewniak
na teście

Nie wiadomo dokładnie, kiedy w Jurandzie nastąpiła **wielka przemiana duchowa**. Nieświadomy, niemy, pozbawiony prawej dłoni rycerz, na prośby swojej załogi, aby pozwolił im jechać do Szczytna, wyrzucił zemstę, wyrzekł się jej, zostawiając sprawiedliwość Bogu.

Pozostała mu jeszcze tylko miłość do dziecka. Z czasem Jurand zapamiętał się w religijnym uniesieniu: pościł i nosił włosienicę. Widocznie chciał za życia odpokutować swe krwawe czyny. Darował winy Zygfrydowi de Löwe. Ale po śmierci Danuśki obłądł dosięgnął nieszczęśnika, który tyle wycierpiał. Leżał bezwładnie, nieczuły na nic, aż do śmierci.

Pewniak
na teście

Zygfryd de Löwe – bohater negatywny, zepsuty, amoralny, nie ma skrupotów przed popełnieniem najgorszych zbrodni. Inicjator porwania Danusi i sprawca okaleczenia Juranda ze Spychowa. Jest przekonany, że zginie z ręki Juranda, ale ten darowuje mu życie. Ginie śmiercią samobójczą.

ksiądz Kaleb – bohater epizodyczny, świętobliwy i mądry kapłan, kapelan Juranda, a zarazem jego osobisty sekretarz.

Hława – bohater epizodyczny, zwany z polską Głowaczem, Czech, szlachcic, jeniec wojenny Zycha ze Zgorzelic, giermek, którego Jagienka przeznaczyła dla Zbyszka z Bogdańca, uczciwy, bystry, przywiązany do swego pana, odważny, silny. Jako zaufany giermek Zbyszka otrzymuje w dzierżawę bogaty Spychów. Zakochany w Jagience, wyrzeknie się tej miłości, bo wie, że nie ma u niej szans. Z czasem pokocha Anulę Sieciechównę i z nią się ożeni. Nie brał udziału w bitwie pod Grunwaldem.

Pewniak
na teście

Anula Sieciechówna – ukochana Hławy, jego późniejsza żona, dwórka Jagienki.

van Krist – giermek Rotgiera, ginie w pojedynku z Hławą (sąd Boży).

Człtan z Rogowa, Wilk z Brzozowej – zabiegali o względy Jagienki ze Zgorzelic. Brali udział w bitwie pod Grunwaldem.

Pewniak
na teście

Zych ze Zgorzelic – bohater epizodyczny, sąsiad i przyjaciel Maćka, człowiek niezwykle wesoły, towarzyski, uczciwy, życzliwy i uczynny.

Fulko de Lorche – bohater epizodyczny, przyjechał do Malborka z Lotaryngii (północno-wschodnia Francja), aby walczyć z niewiernymi zamieszkującymi – według Krzyżaków – Litwę i Żmudź. Na Mazowsze wybrał się z ciekawości, a trochę w nadziei, że trafi mu się walczyć ze smokiem lub olbrzymem w obronie cudnej dziewicy, za co zyska chwałę rycerską (miał takie naiwne wyobrażenie o Polsce). Z powodu tych wyobrażeń można go określić błędnym rycerzem. Poznawszy prawdę o Krzyżakach, odstąpił od nich, a w bitwie pod Grunwaldem walczył po stronie polskiej. Był to człowiek **młody, o łagodnych oczach i smutnej twarzy**. Przy potężnych rycerzach polskich sprawiał wrażenie kruchej i delikatnej. **Doskonale znał obyczaje rycerskie i dworskie**, pięknie się wystawiał, zachowywał się dwornie. **W boju wykazał się wielką odwagą**, broniąc na polowaniu księżnej przed atakiem tura. Miał jedną słabość: był nadzwyczajnie kochliwy. W końcu wpadł jednak w sidła Agnieszki z Długolasu, panienki, która złośliwie zakpiła sobie z rycerza, każąc mu walczyć ze „smokiem” zrobionym ze stomy. Lotaryńczyk wybaczył, bo szczerze się zakochał; wziął z panną ślub i osiadł na Mazowszu. Był **powszechnie lubiany**, chociaż podkpiwano troszeczkę z jego romansowej natury. **Serdecznie zaprzyjaźnił się ze Zbyszkiem**. Po śmierci Danusi rycerz przyjechał do Spychowa i to jego żałobne pieśni pomogły Zbyszce wydobyć się z rozpacz po śmierci żony. Surowi rycerze polscy nie byli skłonni do okazywania uczuć, uważali to za objaw słabości. A z panem de Lorche można było dzielić się nieszczęściem. To **wzór człowieka honorowego, szlachetnego, dotrzymującego słowa, prawdomównego**.

Pewniak
na teściePewniak
na teściePewniak
na teście

Hugo de Danveld – bohater epizodyczny, starosta krzyżacki na zamku w Szczytnie; nieprzejednany wróg Juranda ze Spychowa, przed którym uciekł podczas pierwszego z nim bitewnego spotkania, co zamknęło mu drogę *do wyższych dostojeństw w Zakonie*; zawistny, rozpustny, chciwy, podstępny.

Diederich – bohater epizodyczny, kat w Szczytnie, pozbawiony za jakiegoś przewinienie języka, skrupulatny wykonawca rozkazów krzyżackich.

Sanderus – Niemiec mieszkający w Malborku, mówiący po polsku, handlował relikwiami i sprzedawał odpusty, pomógł Zbyszkowi odnaleźć Danusię.

Pewniak
na teście

Tolima – członek świty Juranda, opiekował się Spychowem, towarzyszył Jurandowi, gdy Zbyszko przywiózł ciało Danusi.

Pewniak
na teście

Postacie historyczne

Pewniak
na teście

księżna Anna Danuta – siostra księcia Witolda, poślubiona księciu Januszowi Mazowieckiemu, niewiasta w średnim wieku, rozważna, nienawidząca Krzyżaków.

Powała z Taczewa – jeden z najznamienitszych i najsilniejszych polskich rycerzy; człowiek o nieskazitelnym honorze, odważny, mądry, o dobrym sercu.

Skirwoiłło – wódz żmudzki, *mąż małego wzrostu, ale krzepki w sobie i barczysty. Pierś posiadał tak wypukłą, że prawie wyglądała na garb, i niezmiernie długie, sięgające prawie do kolan ręce, doświadczony i niezwykle przebiegły wojownik, matomówny i uparty.*

Pewniak
na teście

Kuno von Lichtenstein – jeden z bardziej znaczących komturów krzyżackich, doradca wielkiego mistrza, możny, a zarazem pyszny i zawzięty. Zginął w bitwie pod Grunwaldem z ręki Maćka z Bogdańca.

Konrad von Jungingen – wielki mistrz zakonu krzyżackiego, nastawiony pokojowo wobec Polski; był świadom tego, że Krzyżacy dawno już porzucili szlachetne idee, które przyświecały Zakonowi u początków jego istnienia, jednak nie był w stanie temu przeciwdziałać.

Ulryk von Jungingen – brat i następca Konrada, prawy, jednak bardzo porywczy i przeświadczony o potęgę Zakonu rycerz.

Władysław Jagiełło – wielki książę litewski w latach 1377–1401, **król polski od 1386 r., założyciel dynastii Jagiellonów**; na mocy unii w Krewie z 1385 r. przyjął chrzest, poślubił Jadwigę i koronował się na króla Polski w 1386 r.; w 1387 r. schryścianizował Litwę, **w 1410 r. odniósł znakomite zwycięstwo nad zakonem krzyżackim w bitwie pod Grunwaldem**. Miał czarne, zwichrzone i rzędniejące nieco nad czołem długie włosy, twarz smagłą, całkiem ogoloną, nos garbaty i dość spiczasty, zmarszczki koło ust i bystre, czarne oczy. Twarz jego była dobronliwa, ale czujna. Sienkiewicz podkreśla przyrodzoną zapalczywość króla, ale dodaje, że łagodziła ją wielka i szczerza pobożność – słuchał najmniej trzech mszy dziennie. Wtedy łagodniał. W jedzeniu i picciu król zachowywał wstrzemięźliwość do tego stopnia, że pił tylko wodę, unikając piwa i wina. Okazał się znakomitym wodzem i mądrym władcą.

Pewniak
na teście

Hugo de Danveld – **pomysłodawca porwania Danusi**, morderca pana de Fourcy'ego, **lubieżnik i sadysta**, otyły, z grubym wargami. W Szczytnie pełnił funkcję starosty, czyli dowódcy załogi zamku. Porywa córkę Juranda nie tylko dla wywarcia zemsty na strasznym rycerzu ze Spychowa, ale i dla zaspokojenia żądzy, jaką zapałał do Danuśki. Jest to człowiek **pozbawiony jakichkolwiek skrupotów moralnych**.

Ponadto na kartach powieści pojawiają się:

królowa **Jadwiga**, **Zawisza Czarny** herbu Sulima, **Zyndram z Maszkowic**, książę **Witold** – stryjeczny brat Władysława.

Plan wydarzeń

1. Spotkanie w tyńieckiej gospodzie (rok 1399 – śmierć królowej Jadwigi).
2. Napad Zbyszka na postać krzyżackiego.
3. Surowy wyrok królewski i ocalenie Zbyszka przez Danuśkę.
4. Choroba Maćka, powrót do Bogdańca.
5. Poznanie Jagienki, polowanie na niedźwiedzia.
6. Wyjazd Zbyszka na Mazowsze.
7. Spotkanie z księżną Anną Danutą i Danusią.
8. Uratowanie życia panu de Lorche.

Pewniak
na teście

9. Skargi Krzyżaków na Juranda ze Spychowa.
10. Ślub Zbyszka i Danuśki.
11. Porwanie dziewczyny.
12. Jurand u wrót zamku w Szczytnie.
13. Poszukiwania Danuśki przez Zbyszka.
14. Uwięzienie i okaleczenie Juranda.
15. Spotkanie z Jurandem.
16. Wyjazd Maćka i Jagienki do Malborka.
17. Odnalezienie więzionej przez Zygryda Danusi.
18. Choroba dziewczyny.
19. Zygryd przed Jurandem – przebaczenie.
20. Samobójstwo Zygryda, śmierć Danusi.
21. Spotkanie Zbyszka i Jagienki na dworze księżnej Anny Danuty.
22. Zbyszko z poselstwem w Malborku. Spotkanie z Maćkiem.
23. Z powrotem w Spychowie. Śmierć Juranda.
24. Ślub Zbyszka i Jagienki.
25. Wojna z Zakonem. Bitwa pod Grunwaldem (1410).
26. Powrót do Bogdańca.

Pewniak
na teście

Krótkie streszczenie

Zbyszko z Bogdańca i jego stryj Maćko zatrzymali się w gospodzie w Tyńcu koło Krakowa. W karczmie spotkali księżną Annę Danutę, podróżującą ze swymi dwórkami. Jedna z nich, dwunastoletnia Danusia Jurandówna, umiała im czas pieśnią. Zbyszko uratował ją przed upadkiem z ławy, na której stała, śpiewając. Był zauroczony dziewczyną i pragnął zostać jej rycerzem. Dowiedziawszy się o tragedii matki Danusi (umarta ze strachu podczas najazdu na widok Krzyżaka z w hetmie z pawimi piórami), obiecał swojej damie pomścić jej matkę – rzucić do stóp Danusi pawie czuby zdobyte na rycerzach w pojedynku. Chcąc spełnić śluby, zaatakował Hugona de Danvelda, nie wiedząc, że ten jest posłem. Został za to skazany na śmierć. W dniu egzekucji Danusia zarzuciła Zbyszskowi na głowę natęczkę (chustę), ratując go i tym samym wybierając sobie na męża. Sama księżna Anna Danuta poparła ich związek, ale niestety ojciec Danusi – Jurand – nie wyraził zgody na ślub. Tymczasem zachorował Maćko. Zbyszko i stryj zatrzymali się w Bogdańcu. Tam chorym zajęła się córka Zycha ze Zgorzelic, przyjaciela Maćka – Jagienka. Zakochała się natychmiast w młodym rycerzu, lecz on obdarzył ją jedynie przyjaźnią, w sercu miał tylko Danusię. Tymczasem córka Juranda została podstępnie uprowadzona przez Krzyżaków pod pozorem wizyty u poważnie chorego ojca (przed wyjazdem Danusia wzięta ze Zbyszkiem potajemny ślub). Jurand próbował odzyskać dziecko, udając się na wezwanie Krzyżaków samotnie do Szczytna. Tam został okrutnie okaleczony: wypalono mu oko i odcięto język oraz prawą dłoń. Pozostał w niewoli Zakonu, podobnie jak Danusia.

Wybuchła wojna litewsko-krzyżacka, Zbyszko wziął w niej udział. Wtedy też, dzięki pomocy Sanderusa, trafił na ślad Danusi. Udało mu się ją odbić, ale okazało się, że dziewczyna oszalała i jest ciężko chora. Zbyszko próbował dowieźć ją do domu, do ojca, który został wypuszczony ze Szczytna na pewną śmierć jako okaleczony starzec. Na szczęście napotkał na trakcie Jagienkę z orszakiem, która zabrała go do Spychowa i troskliwie się nim zajęła. Niestety, Danusia umarła tuż przed rodzinnym Spychowem. Niedługo umarł także Jurand, wybaczywszy przed śmiercią swemu oprawcy – Zygrydowi de Löwe (który popełnił samobójstwo).

Owdowiały Zbyszko wrócił z wojny i odnowił znajomość z Jagienką. Wkrótce dziewczyna została jego żoną i osiedli w Bogdańcu. Niestety czasy były nadal niespokojne. Finałem konfliktu polsko-krzyżackiego była bitwa pod Grunwaldem, w której Zbyszko i Maćko wzięli udział. Po skończonej walce rycerze wrócili w rodzinne strony i wiedli spokojne i pełne szczęścia życie.

STRESZCZENIE

Tom I

1. (streszczenie rozdziału)

W Tyńcu, w gospodzie „Pod Lutym Turem”, Maćko i Zbyszko z Bogdańca opowiadają swe przygody. Ponieważ Bogdaniec został spustoszony przez wojnę i powódź, obaj rycerze (Zbyszko miał wówczas dopiero 12 lat) opuścili rodzinną ziemię i wyruszyli na Litwę, aby wziąć udział w wojnie z Niemcami. Uczestniczyli w obronie Wilna przed wojskami dowodzonymi przez Ulricha von Jungingena, który zmuszony był wycofać się przed obrońcami miasta, którym przewodził książę Witold.

Obaj rycerze z Bogdańca, oddawszy uprzednio zdobyte tupy pod opiekę krewnemu, *klasztornemu prokuratorowi*, zamierzają udać się do Krakowa, gdzie Zbyszko ma nadzieję zdobyć pas rycerski oraz wstawić się podczas turniejów organizowanych z okazji zbliżających się narodzin królewskiego potomka. Przybycie do gospody dworu księżnej Anny Danuty przerywa rozmowę, gdyż mieszczanie opuszczają izbę.

Pewniak
na teściePewniak
na teście

2. (streszczenie rozdziału)

Księżna nawiązuje z Maćkiem i Zbyszkiem rozmowę. Maćko opowiada o planowanej przez Witolda wyprawie na Tatarów. Nieco później Danusia Jurandówna śpiewa na prośbę księżnej swą rzewną pieśń *Gdybym ci ja miała skrzydłeczka jak gąska...* Zbyszko od pierwszego wejrzenia zakochuje się w dziewczynie. Od jednego z dworzan dowiaduje się, że jej matka zmarła 5 lat wcześniej, podczas napaści Niemców na Złotoryję.

Nagle Danusia, stojąca podczas występu na ławie, traci równowagę. Zbyszko chwytają ją i – za przyzwoleniem księżnej – składa dziewczynie ślubowanie, w którym przyrzeka m.in. rzucić jej do stóp kilka pawich czubów, noszonych na hełmach przez Krzyżaków.

Pewniak
na teście

3. (streszczenie rozdziału)

Księżna wraz z dworem udaje się do tynieckiego opactwa na poranną mszę. W drodze towarzyszy jej zakonnik, który opowiada historię o Walgierzu Wdałym.

Podczas trwania mszy Zbyszko rozmyśla nad swoją sytuacją i dochodzi do wniosku, że jedynie podczas wojny z Krzyżakami będzie mógł spełnić ślub złożony Danusi. Gorąco zatem prosi Boga o wybuch tej wojny. Po mszy, podczas śniadania w zakonnym refektarzu, księżna dowiaduje się od opata o prorocztwie, z którego wynika, że niedługo wybuchnie wielka wojna między Polakami a Niemcami i sprzymierzonymi z nimi narodami.

4. (streszczenie rozdziału)

Orszak książęcy, któremu towarzyszą też obaj rycerze z Bogdańca, kieruje się w stronę Krakowa. Zbyszko nawiązuje rozmowę z napotkanym, stojącym jakby na straży, potężnym rycerzem. W pewnej chwili młodzieniec dostrzega zbliżającą się grupę rycerzy, którym przewodzi jakiś znamienity Krzyżak. Niewiele myśląc, atakuje Niemca kopią. Nie dochodzi jednak do starcia, gdyż nieznamienity rycerz jedną ręką łamie Zbyszkową kopię i zatrzymuje jego konia. Okazuje się, że jest to Powata z Taczewa, który po okolicznych drogach strzeże porządku. Rycerz objaśnia, że Krzyżak – Kuno von Lichtenstein – jest postem wielkiego mistrza (i jest z tego powodu nietykalny). Powata zamierza początkowo aresztować Zbyszka, jednak dowiaduje się od Maćka o ślubach złożonych przez młodzieńca i próbuje załagodzić spór

Pewniak
na teście

z Krzyżakiem. Jednak dumny Lichtenstein żąda, aby winowajca przeprosił go w obecności księżnej, stojąc na ziemi z odkrytą głową. Zbyszko odmawia, gdyż takie przeprosiny są dla rycerza hańbiące. Młodzieniec decyduje się oddać swój los w ręce króla. Księżna, wtajemniczona przez Powatę w całą sprawę, zamierza wstawić się u króla za dzielnym młodzieńcem.

Orszak dociera do Krakowa, gdzie Maćko i Zbyszko postanawiają nie odłączać się od dworu księżnej. Gościńcę zaś rycerze z Bogdańca znajdują w należącem do Powaty z Taczewa domostwie stojącym przy ulicy św. Anny.

5. (streszczenie rozdziału)

Rankiem w katedrze odbywa się msza, w której uczestniczą – oprócz licznie zebranego rycerstwa – również Jagiełło i jego żona Jadwiga. Po mszy znamienitsi rycerze biorą udział w śniadaniu na zamku królewskim. Podczas posiłku Lichtenstein skarży się na polskie obyczaje i na to, że został – jako poseł – zaatakowany przez jednego z rycerzy. Król i wszyscy zebrani oburzają się na takie pogwałcenie praw. Zbyszko, który również siedzi za stołem, przyznaje się do winy. Na rozkaz królewski zostaje uwięziony i ma stanąć przed sądem. Za uwięzionym wstawia się Powata z Taczewa oraz księżna Anna Danuta z Danusią Jurandówną. Jagiełło jest wzruszony, ale nie może Zbyszka uwolnić. Radzi, aby prośby o przebaczenie skierowano do poszkodowanego – krzyżackiego posła. Lichtenstein nie chce jednak wybaczyć, zastaniając się tym, iż zamach na posła jest godzeniem w prawa Boskie.

Wieczorem Maćko udaje się osobiście do Niemca, ale jego prośby nie są w stanie zmiękczyć serca Krzyżaka. Podąża więc do króla i ofiaruje własną głowę w zamian za uwolnienie bratanka. Król – choć współczuje młodzieńcowi – nie zgadza się na takie rozwiązanie. Odbywa się sąd i Zbyszko zostaje skazany na śmierć.

22 czerwca królowa rodzi przedwcześnie córeczkę, jednak dziecko 13 lipca umiera, matka zaś nie powraca do zdrowia i 17 lipca również opuszcza ten świat. Cały kraj pogrąża się w żałobie. Wszyscy też są przekonani, że – jeśli Jagiełło pozostanie królem – nikt już nie będzie w stanie zapobiec wojnie z Zakonem. Świadomy tego Lichtenstein powraca do Malborka, aby powiadomić o wszystkim wielkiego mistrza.

Nikt nie odwiedzał Zbyszka przez cały czas trwania choroby królowej. W końcu pojawia się Maćko, który postował w tym czasie do Malborka, jednak w pobliżu granicy z ziemiami Zakonu został napadnięty przez niemiecki oddział i ciężko raniony. Od śmierci uratował go Jurand ze Spychowa. Rycerz z Bogdańca stracił wiezione listy i musiał powrócić z niczym. Maćko ciągle jest osłabiony, gdyż w jego ciele pozostał grot strzały krzyżackiej. Proponuje też, aby Zbyszko przebrał się w jego szaty i uciekał, jednak młodzieniec odrzuca tę propozycję.

Dwa dni później na krakowskim rynku ma się odbyć egzekucja. Prowadzonego na miejsce kaźni młodzieńca zatrzymuje nagle Powata z Taczewa i Danusia, która zrywa białą zastonę ze swych włosów i owija nią głowę Zbyszka. Tłum reaguje na to z wielką radością, gdyż zgodnie z obyczajem młodzieniec może w ten sposób odzyskać wolność, pod warunkiem, że niezwłocznie poślubi pannę. Jaśko z Tęczyna, kasztelan krakowski, poinformowany o zdarzeniu, uwalnia Zbyszka od kary. Księżna Anna Danuta zaś, która podsunęła Danusi ten sposób uratowania młodzieńca, obiecuje wyprawić młodym żaręczyńny.

6. (streszczenie rozdziału)

Maćko chce zdążyć przed śmiercią odbudować gródek w Bogdańcu i wykupić zastawione niegdyś ziemie (jest poważnie ranny, otrzymał postrzał z kuszy pod żebra). Zbyszko ma zamiar pomóc stryjowi w odbudowie, potem jednak pragnie udać się

Pewniak
na teście

Pewniak
na teście

na dwór księżnej mazowieckiej, gdzie ma zostać pasowany na rycerza. Następnie zaś chce szukać pomsty na Lichtensteinie. Rozmowę obu rycerzy przerywa przybycie Zawiszy z Garbowa i innych znamienitych wojowników. Część zebranych sądzi, że Zakon będzie odwlekał wybuch wojny, obawiając się polskiej potęgi, jednak inni, a wśród nich Zyndram z Maszkowic, są przekonani, że konflikt z Krzyżakami jest nieunikniony.

7. (streszczenie rozdziału)

Do księżnej Anny Danuty przybywa niespodziewanie Jurand ze Spychowa. Wieść o jego przybyciu dociera też do Zbyszka, który z niepokojem udaje się w odwiedzinę do ojca swej narzeczonej. W czasie rozmowy o planach małżeńskich młodzieńca, Jurand daje mu z dziwnym smutkiem do zrozumienia, że nie może pozwolić na ślub. Ojciec Danusi nie zezwala też młodzieńcowi pytać o przyczynę takiej decyzji.

8. (streszczenie rozdziału)

Następnego dnia Zbyszko również nie uzyskał od Juranda odpowiedzi na pytanie, co stoi na przeszkodzie ślubu z Danusią. Księżna, choć znała Juranda bardzo dobrze, również nie mogła na to pytanie odpowiedzieć, ale zalecała młodzieńcowi cierpliwość. Poleciała też, aby młodzieniec odwiózł chorego stryja do Bogdańca i jak najszybciej przybył na mazowiecki dwór.

Maćko podróżuje na wozie, gdyż jest zbyt słaby, aby jechać konno. Tego wieczora majaczy w gorączce. Zbyszko nie zatrzymuje się zatem na nocleg, aby jak najszybciej dotrzeć do parafii, gdzie ksiądz mógłby udzielić umierającemu sakramentów. Rankiem rycerze z Bogdańca docierają ze swym taborem do Olkusza.

9. (streszczenie rozdziału)

Za Olkuszem kierują się w stronę Śląska. W drodze dogania ich Zych ze Zgorzelic – ich sąsiad i przyjaciel, powracający właśnie z wyprawy przeciwko Tatarom. Oznajmia on, iż wojska polsko-litewskie poniosły klęskę, gdyż Tatarzy nie dopuszczali do bezpośredniego starcia z polską konnicą, a zarazem ostrzeliwali wroga z łuków, sami pozostając nieosiągalni.

W dalszej drodze, która prowadzi przez lasy, Zbyszko zabija strzałem z kuszy żubra, który przebiegł przez gościniec. Chwilę później pojawiają się myśliwi, którzy podążali za zwierzem. Przewodzi im Jagienka, córka Zycha. Dopiero po dłuższej chwili poznaje swych sąsiadów, których nie widziała od dawna. Duże wrażenie wywiera na niej Zbyszko.

10. (streszczenie rozdziału)

Zbyszko i Maćko docierają do Bogdańca. Zajmują się urządzeniem na nowo swej podupadłej siedziby. Następnego dnia przybywa Jagienka, przywożąc na dwóch wozach pościel, naczynia i żywność, których brakowało w opustoszałym domostwie. Zbyszko udaje się do Zgorzelic z wizytą, aby podziękować sąsiadom za podarunki. Ponieważ Maćkowi potrzebne jest do leczenia niedźwiedzie sadło, a Zych nie posiada tego środka w spiżarni, młodzieniec postanawia zacząć się nocą na niedźwiedzia.

11. (streszczenie rozdziału)

Zgodnie z postanowieniem, Zbyszko zasada się nocą w pobliżu pasieki. Zwabiony zapachem miodu niedźwiedź zostaje zaskoczony nagłym atakiem, ale mało brakuje, a młodzieniec przyptaciłby życiem swą odwagę. Z nieoczekiwaną pomocą przybywa Jagienka, ubrana w męski strój, która – w obawie o bezpieczeństwo Zbyszka – ukryła się w pobliżu. Wspólnie zabijają niedźwiedzia.

Pewniak
na teście

Pewniak
na teście

12. (streszczenie rozdziału)

Po dwóch tygodniach kuracji niedźwiedzim sadłem grot strzały wychodzi z ciała Maćka. Starszy rycerz – pełen nadziei na powrót do zdrowia – natychmiast wzywa Zycha, z którym wspólnie dochodzi do wniosku, że Zbyszko powinien poślubić Jagienkę. Jedyną przeszkodą są śluby, które młodzieniec złożył Danusi.

13. (streszczenie rozdziału)

Zbyszko wiele czasu spędza wspólnie z Jagienką, ale – choć dziewczyna ta bardzo mu się podoba – nie zapomina o Danusi. Nieświadom, że młoda sąsiadka ze Zgorzelic jest w nim zakochana, zwierza się ze swej miłości do Jurandówny. Jagienka pogrąża się w smutku, ale stara się to ukryć.

14. (streszczenie rozdziału)

Pewnego dnia Jagienka przynosi wieść o przybyciu do Zgorzelic opata. Maćko ze Zbyszkciem postanawiają udać się do siedziby sąsiadów i wstępnie porozmawiać o wykupie zastawionych u duchownego ziem. Opat – człowiek porywczy i gwałtowny, ale zarazem mądry i wrażliwy – przyjmuje ich bardzo serdecznie.

15. (streszczenie rozdziału)

Następnego dnia, w niedzielę, sąsiedzi wraz z opatem udają się na mszę św. do pobliskiej Krześni. Towarzyszy im pięknie wystrojona Jagienka. Przed kościołem oczekują na nich Cztan i Wilk, którzy zwykle starali się służyć Jagience. Tego dnia jednak panna jakby ich nie dostrzega, przyjmując pomoc wyłączenie od Zbyszka. Obaj konkurenci postanawiają napaść na Zbyszka po mszy. Po nabożeństwie orszak powraca do Zgorzelic, jednak w drodze młodzieniec odłącza się i wraca do Krześni, aby zamówić mszę za zdrowie stryja. Trafia do gospody, gdzie wzywa Cztana i Wilka na pojedynek, wystawiając urodę Danusi Jurandówny.

16. (streszczenie rozdziału)

Wieczorem zjawia się w Bogdańcu opat. Maćko załatwia z nim sprawę wykupu ziemi. Duchowny zaś, który również jest zdania, że Jagienka powinna wyjść za Zbyszka, wypytuje o pojedynek z Cztanem i Wilkiem. Okazuje się, że zamiast walczyć po rycersku, zaatakowali rywala oderwanymi z ław deskami, na co odpowiedział on w taki sam sposób i dotkliwie ich pobił. Zbyszko wyznaje, że stawał w obronie czci i urody Danusi, a nie Jagienki. Opat wpada we wściekłość, widząc, że jego plany zostały pokrzyżowane, i opuszcza Bogdaniec. Zbyszko zaś dochodzi do wniosku, że powinien podążyć na Mazowsze, aby nie stać się powodem dalszych konfliktów.

17. (streszczenie rozdziału)

Kilka dni później Maćko odwiedza Zgorzelice, gdzie zastaje Jagienkę pogrążoną w smutku z powodu wyjazdu Zbyszka. Stary rycerz pociesza dziewczynę, opowiadając o tajemniczych powodach, które nie pozwalają Jurandowi oddać Danusi w ręce Zbyszka. Pojawia się Zych wraz z opatem oraz z Cztanem i Wilkiem (synem i ojcem, który do tej pory prowadził z duchownym jakiś spór). Maćko jest pewny, że opat odda w tej sytuacji Jagienkę Cztanowi lub Wilkowi. Dziewczyna jednak nie ma zamiaru poślubić nikogo poza Zbyszkciem.

18. (streszczenie rozdziału)

Zbyszko zmierza w stronę Mazowsza. Dogania go Hława (czeski rycerz, którego niegdyś Zych wziął do niewoli, służący panu na Zgorzelicach). Przystała go Jagienka, aby towarzyszył i służył młodzieńcowi.

Początkowo Zbyszko nie chce go przyjąć, jednak Hława uparcie podąża za nim. W drodze spotykają Sanderusa, handlarza odpustami, który rzekomo stracił swego konia i pragnie przytączyć się do orszaku. Wietrzy on okazję do bezpiecznej podróży i możliwość napętnienia żołądka, dlatego stara się zabiegać o przychylność i opiekę Zbyszka.

W Sieradzu młodzieniec zatrzymuje się w klasztorze dominikanów. Przeor opowiada Zbyszskowi historię o spaleniu Sieradza przez Krzyżaków, która to tragedia miała miejsce wiele lat temu, ale kapłan był jej naocznym świadkiem, gdyż – jako mały chłopiec – zdołał się ukryć w wieży kościelnej. Widząc okrucieństwo Krzyżaków stał się ich nieprzejednanym wrogiem.

Następnie Zbyszko udaje się do Warszawy i dalej – do Ciechanowa, gdzie ma się znajdować dwór księcia mazowieckiego – Janusza. Tuż przed Ciechanowem młodzieniec spotyka poczet towarzyszący czterem rycerzom: bratu Gotfrydowi i bratu Rotgierowi (Krzyżakom), panu Fulko de Lorche (rycerzowi z Lotaryngii, gościowi Zakonu) oraz Jaśkowi z Kropiwnicy (ich przewodnikowi). Od Jaśka dowiadyuje się, że Danusia wiernie czeka na swego rycerza. Zbyszko wyzywa też na pojedynek pana de Lorche, jednak przewodnik nie pozwala na walkę, gdyż odpowiada za życie i zdrowie gościa.

19. (streszczenie rozdziału)

Ponieważ w Ciechanowie okazuje się, że para książęca jest na polowaniu, Zbyszko wraz z panem de Lorche wyruszają niezwłocznie w drogę w towarzystwie Mikołaja z Długolasu. Mają zamiar dotrzeć jak najszybciej do księcia. Do myśliwskiego dworku księcia docierają jeszcze przed świtem. Rankiem Zbyszko zostaje gorąco przywitany przez parę książęcą i damę swego serca. Po śniadaniu rozpoczyna się polowanie, w którym biorą też udział: pan de Lorche oraz Hugo de Danveld – starosta krzyżacki ze Szczytna.

20. (streszczenie rozdziału)

Podczas polowania Zbyszko trzyma się w pobliżu księżnej i Danusi. Niedaleko znajduje też pozycję Fulko de Lorche, siedząc na koniu i trzymając w ręku kopię, którą pozostali myśliwi uważają za oręż niezdatny do polowania. Po dłuższym czasie na polanie pojawiają się wilki, dziki, sarny, jelenie, łosie, niedźwiedzie, żubry oraz tury. Książę Janusz własnoręcznie zabija wielkiego niedźwiedzia, dając dowód niezwykłej siły i odwagi. W pewnym momencie wielki tur zwraca się w kierunku księżnej. Wszystkich dążących na pomoc rycerzy uprzedza pan de Lorche, który zadaje zwierzęciu cios kopią. Tur uderza rogami, zabijając konia. Lotaryńczyk pada na ziemię. Przed śmiercią ratuje go Zbyszko, atakując zwierzę oszczepem. Młodzieniec jednak zostaje przewrócony i przygnieciony do ziemi łbem tura. W końcu Hława potężnym uderzeniem topora prawie odrąbuje głowę zwierzęcia. Odzyskawszy przytomność, pan de Lorche zbiera za swą odwagę liczne wyrazy uznania i wdzięczności. Sam zaś, wiedząc, że to Zbyszko go ocalił, stwierdza, iż *nie z nim, ale za niego* będzie staczał pojedynki.

21. (streszczenie rozdziału)

Przez kilka dni Zbyszko i pan de Lorche dochodzą powoli do zdrowia. Księżna zamierza zatrzymać się nieco dłużej, gdyż stan Zbyszka nie pozwala na przewiezienie go

do Przasnysza. Do księcia tymczasem przybywają ze skargą na Juranda bracia Godfryd i Rotgier wraz z gościem Zakonu, panem de Fourcy. Ten ostatni wraz z panem de Bergow i panem Majnegerem wyprawili się przeciw Jurandowi i wyzwali go na pojedynek. Miał on zamiar stanąć do potyczki, Niemcy nie chcieli jednak odesłać towarzyszących im krzyżackich knechtów. Jurand zaatakował ich zatem i wyciął knechtów, pan Majneger zginął, de Bergow zaś został przez Polaków wzięty do niewoli. Goście domagają się od księcia Janusza ukarania pana na Spychowie. Skargę popierają Hugo de Danveld i Zygfryd de Löwe. Książę nie zamierza spełnić tych żądań, tym bardziej, że to Niemcy najechali ziemie Juranda. Pogróżki Krzyżaków nie odnoszą skutku, potajemnie planują oni zatem zemstę. Hugo wpada na pomysł porwania Danusi, ukochanej córki Juranda, i podstępne go zwabienia rycerza do Szczytna.

22. (streszczenie rozdziału)

Pan de Fourcy z czterema krzyżackimi towarzyszami powraca do Szczytna. W drodze dochodzi do wniosku, że Krzyżacy planują – wbrew deklaracjom – zgładzić nie tylko ojca, ale również i córkę. Chcąc zapobiec temu haniebnemu postępkowi, który jest sprzeczny z honorem rycerskim, ostrzega towarzyszy, że doniesie o zdradzie księciu mazowieckiemu. Krzyżacy mordują podstępnie pana de Fourcy i zamierzają zrzucić odpowiedzialność na księcia Janusza. Chwilę później jednak dogania ich Hława, który niesie czterem rycerzom wyzwanie na pojedynek, przestane przez Zbyszka. Pachotek – widząc trupa – ma się na baczności i udaje mu się ująć śmierci. Mordercy zaś postanawiają zrzucić winę za śmierć pana de Fourcy na Zbyszkowego giermka.

23. (streszczenie rozdziału)

Hława donosi księciu o tym, co widział. Sam pozostaje poza podejrzeniami, gdyż wyjeżdżając w pośpiechu, nie zabrał ze sobą broni. Książę Janusz jest przekonany, że pan de Fourcy odkrył jakąś niegodziwość i z tego powodu został zamordowany.

Para książęca pragnie nagrodzić Zbyszka i pana de Lorche za ich odwagę i poświęcenie podczas polowania. Księżna podsuwa myśl o pasowaniu Zbyszka na rycerza, co książę postanawia spełnić, gdy tylko młodzieniec powróci do zdrowia. Tymczasem wysłała Danusię, aby zaniosiła swemu wybrańcowi pas i ostrogi, które Zbyszko przyjmuje z wdzięcznością.

Pewniak
na teście

24. (streszczenie rozdziału)

Trzy dni później przybywa na dwór książęcy niewiasta, która przywozi ze sobą obiecany wcześniej przez Danvelda balsam, mający pomóc Zbyszкови powrócić do zdrowia. Wraz z nią zjawia się kapitan ze Szczytna z listem, w którym Danveld domaga się śmierci Hławy jako winnego zbrodni popełnionej na panu de Fourcy. Książę odpowiada, że o całej sprawie powiadomi wielkiego mistrza. Tego samego dnia książę udaje się do Ciechanowa. Po jego wyjeździe krzyżacka wysłanniczka wyprawia posłańca (rzekomo, aby zdobył jeszcze jeden lek). Wkrótce zjawiają się ludzie z listem, w którym Jurand wzywa córkę do siebie, gdyż – przygnieciony podczas pożaru przez płonąca belkę – ciężko zachorował i niedługo utraci całkowicie wzrok. Posłańcy twierdzą też, że Tolima, wierny sługa Juranda, który byłby w podobnym przypadku przysłany po Danusię, również jest ciężko ranny i nie mógł przybyć.

Księżna przygotowuje Jurandównę do podróży. Zbyszko przeczuwa, że może już nie zobaczyć ukochanej, i prosi o udzielenie ślubu. Księżna początkowo waha się, jednak udziela zgody również w imieniu nieobecnego ojca dziewczyny. Świadkiem potajemnego ślubu jest pan de Lorche. Cała ceremonia ma przez jakiś czas pozostać

Pewniak
na teście

tajemnicą. Mała grupka weselników spędza resztę nocy na rozmowie, którą przerywa świt, moment rozstania młodych.

25. (streszczenie rozdziału)

Dwa dni przed Wigilią Zbyszko – bardzo jeszcze osłabiony – wyrusza w stronę Ciechanowa. Za Przasnyszem jego poczet dopada śnieżna zamieć. Pochód zbacza nieco z drogi, jednak zostaje napotkany przez oddział książe, którego zadaniem jest wskazywać podróżnym drogę do miasta. Para książe wita młodego rycerza z radością. Wszyscy oczekują zapowiedzianego przybycia Juranda. W pewnej chwili przybywa postaniec z wieścią, iż znaleziono na gościńcu zaspanych śniegiem ludzi, którzy mogą należeć do pocztu pana na Spychowie.

26. (streszczenie rozdziału)

Zbyszko bierze udział w wyprawie, która odnajduje na pół zamarzniętego Juranda. Zbyszko z Hławą natomiast poszukują wytrwale Danusi, jednak ich wysiłki nie przynoszą rezultatu. Po powrocie do Ciechanowa okazuje się, że z całego oddziału przeżył tylko Jurand, który długo nie odzyskuje przytomności.

27. (streszczenie rozdziału)

W drugi dzień świąt Jurand odzyskuje przytomność. Okazuje się, że w Spychowie nie było żadnego pożaru i ojciec nie posyłał nikogo po Danusię. Zebrani dochodzą do wniosku, że dziewczynę porwali Krzyżacy i że w Spychowie czeka już niewątpliwie wiadomość o tym. Książę oczekuje takiego rozwoju wypadków, gdyż potwierdzenie informacji o porwaniu dziecka przez rycerzy Zakonu będzie cennym argumentem w skardze skierowanej do wielkiego mistrza.

28. (streszczenie rozdziału)

Jurand niezwłocznie wyrusza do Spychowa. Towarzyszy mu Zbyszko, który wyznaje, że potajemnie poślubił Danusię, i obiecuje udzielić teściowi wszelkiej koniecznej w poszukiwaniach pomocy.

29. (streszczenie rozdziału)

Wychodzi na jaw, że Jurand ślubował poświęcić córkę Bogu. Ojciec obawia się, czy porwanie jej nie jest karą Bożą za potajemny ślub.

Przed Spychowem rycerze spotykają grupę niemieckich podróżnych, którzy twierdzą, że pielgrzymują do Szczytna. W grodzie chcą rozmawiać sam na sam z Jurandem, który niechętnie na to przystaje. Pan na Spychowie dowiaduje się, że Krzyżacy rzekomo odbili Danusię zbójcom i pragną ją zwrócić, ale w zamian Jurand ma uwolnić więzionych jeńców, stawić się samemu w Szczytnie i błagać o *przebaczenie za wszystkie krzywdy*, które wyrządził Zakonowi. Ma również zachować całą sprawę w tajemnicy. Jurand widzi, że nie ma innego wyjścia jak tylko przyjąć stawiane warunki. Po odejściu postąńców mówi Zbyszkowi, że Danusi nie ma u Krzyżaków, i pada bez zmysłów na podłogę.

30. (streszczenie rozdziału)

Następnego dnia postąńcy zabierają uwolnionych więźniów, Jurand zaś wysyła do księcia Janusza list z zawiadomieniem, że Danusia nie jest więziona przez Krzyżaków i że ma nadzieję na jej uwolnienie z rąk porywaczy. Później spisuje testament i oddaje Zbyszkowi Spychów we władanie, oznajmiając równocześnie o ślubie

Zbyszka i Danusi. Skłania też zięcia do złożenia przysięgi, iż nie skrzywdzi on nigdy swej żony. Wieczorem wszyscy dowiadują się, że Jurand wyjechał gdzieś samotnie, odziany w zbroję.

31. (streszczenie rozdziału)

Jurand dociera pod zamek w Szczytnie. Przez jakiś czas stoi w milczeniu, żegnając się ze światem, a następnie dmie w róg, oznajmiając swe przybycie. Zostaje zapytany o imię, ale nikt nie otwiera mu bramy. Stoi tak przez cały dzień, na murach zaś gromadzą się Krzyżacy, obrzucając go obelgami i szydząc z niego. Po zapadnięciu zmroku pojawiają się wystannicy, którzy nakazują mu zejść z konia, oddać zbroję i oręż, a następnie odziać się w wór pokutny, powiesić na szyi pochwę miecza i czekać pokornie na otwarcie bramy. Kilka godzin później słyszy głos Danusi, która śpiewa tęskną piosenkę: *Gdybym ci ja miała...* Rankiem budzi się, leżąc na śniegu, kopany przez knechta, który wzywa go przed oblicze komtura.

Pewniak
na teście

TOM II

1. (streszczenie rozdziału)

Jurand – wśród szyderstw – zostaje doprowadzony do sali, gdzie oczekują na niego licznie zebrani rycerze krzyżacy z Danveldem, Zygfydem, Godfydem i Rotgierem na czele. Cierpliwie znosi wszystkie obelgi i gotów jest przyjąć wszystkie warunki, byle tylko Danusia została uwolniona. Niestety, przed jego oblicze zostaje przyprowadzona inna dziewczyna. Jurand nie może się dłużej opanować i wybucha gniewem. Porywa do góry i ciska o ziemię Danveldem, a następnie za pomocą zerwanego ze ściany miecza dokonuje prawdziwego pogromu. Ginie również Godfryd. Jurand zostaje obezwładniony dopiero za pomocą zarzuconej na niego przez knechtów sieci. Pojmany rycerz zostaje zamknięty w lochu.

2. (streszczenie rozdziału)

Wieczorem Zygfyd de Löwe, który tymczasowo objął władzę nad zamkiem, zwołuje naradę. Graf de Bergow ma pojechać do wielkiego mistrza i zaświadczyć o całym wydarzeniu, oskarżając Juranda o napaść na pobożnych zakonników. De Bergow ma wątpliwości, czy rzeczywiście córki Juranda nie było w Szczytnie, otrzymuje jednak polecenie, aby opowiedział o tym, co widział.

Po naradzie pozostają jeszcze w komnacie Zygfyd i Rotgier, który zostaje wystany na dwór księcia Janusza, aby poskarżyć się na Juranda. Zygfyd natomiast – świadom, że nie może uwolnić Danusi, nie ujawniając jednocześnie intrygi – postanawia zabrać Jurandównę do swego zamku w Insburku.

3., 4. (streszczenie rozdziałów)

Książę otrzymał pismo Juranda i z tego powodu powstrzymał chwilowo wysłanie skargi do wielkiego mistrza. Wkrótce przybywa na dwór książęcy brat Rotgier, który przywozi skargę na Juranda i opowiada o całym zajściu w Szczytnie. Para książęca nie daje wiary temu, iż Danveld mógł pomylić umysłowo niedorozwiniętą dziewczynę z Danusią, którą niedawno przecież widział. Rotgier obarcza szatana winą za podrobienie pisma i Jurandowej pieczęci. Domaga się też wynagrodzenia poniesionych szkód. Oburzony książę zarzuca Krzyżakom chciwość, w odpowiedzi na co Rotgier rzuca mazowieckim rycerzom wyzwanie na Sąd Boży (pojedynek, mający rozstrzygnąć, po czyjej stronie jest racja).

Pewniak
na teście

Rycerze wahają się, gdyż nie ma wystarczających dowodów na to, że Krzyżak kłamie. Jednak rękawicę podnosi Zbyszko, który w tym momencie wchodzi do sali.

Cały dwór obawia się o Zbyszka, gdyż Rotgier uchodzi za doświadczonego rycerza. Przed pojedynkiem księżę rozmawia ze Zbyszkiem i dowiadyuje się o wszystkim, co młodzieniec widział podczas podróży z Jurandem i w samym Spychowie.

5. (streszczenie rozdziału)

Pojedynek odbywa się na zamkowym podwórzu. Naprzeciw Rotgiera i jego giermka – van Krista – staje Zbyszko z Hławą. Wszyscy są uzbrojeni w topory. Po krótkim czasie van Krist pada pod ciosami Hławy. Rotgier w końcu, po długim zmaganiu ze Zbyszkiem, również pada z odrąbaną prawie całkowicie ręką. Młodzieniec zaś postanawia towarzyszyć panu de Lorche w podróży do Malborka i prosić wielkiego mistrza o pozwolenie na poszukiwanie Danusi w krzyżackich zamkach.

Pewniak
na teście

6. (streszczenie rozdziału)

Młody rycerz z Bogdańca dociera do Spychowa, gdzie dowiadyuje się, iż Jurand zapisał Spychów Danusi, a w przypadku jej śmierci – Zbyszskowi. Młodzieniec układa przy pomocy księdza Kaleba (kapelana, przyjaciela i doradcy Juranda) pismo do Maćka, informując o ślubie z Danusią i opisując całą sytuację. Z pismem zostaje wysłany Hława. U Zbyszka zjawia się Sanderus, który prosi o pieniądze na podróż, gdyż zamierza powędrować przez ziemie krzyżackie, aby zdobyć o Danusi jakies wieści.

7. (streszczenie rozdziału)

Zygryf de Löwe otrzymuje od Rotgiera list z zawiadomieniem o przebiegu wizyty u księcia mazowieckiego i planowanym pojedynku. Rotgier jest pewny swego zwycięstwa. Zygfryd zaś z dalszymi działaniami postanawia zaczekać na jego powrót.

W pewnym momencie pachotek oznajmia, że przywieziono ciało Rotgiera. Zygfryd kochał tego rycerza jak syna i jest to dla niego wielki cios. Przy zwłokach ślubuje pomścić jego śmierć. Następnie udaje się wraz z katem Diederichem do lochu, gdzie nakazuje wypalić smołą oko Jurandowi, wyrwać mu język i odciąć prawą dłoń, którą zanoszą do kaplicy i wkłada Rotgierowi do trumny. Później udaje się do wieży, gdzie trzymana jest Danusia, jednak – zepchnięty przez kogoś – spada ze schodów i traci przytomność.

8. (streszczenie rozdziału)

Jest luty, ale wczesne w tym roku roztopy opóźniają przybycie Hławy do Bogdańca. W końcu jednak Maćko dowiadyuje się o przygodach Zbyszka i z kolei opowiada giermkowi o śmierci Zycha.

Pojawia się Jagienka, ale słysząc, że Zbyszko poślubił Danusię, szybko powraca do Zgorzelic, aby ukryć swój żal. Wierny giermek towarzyszy jej i w drodze próbuje ją pocieszyć, opowiadając o zaginięciu Danusi, której prawdopodobnie nie uda się odnaleźć, oraz przekazując podziękowania od Zbyszka za całe dobro, jakie Jagienka mu wyświadczyła.

9. (streszczenie rozdziału)

Trzy dni później, w niedzielę, Maćko, jadąc do Krześni na mszę, spotyka Jagienkę, która pragnie towarzyszyć mu w jego wyprawie do Malborka. Obawia się ona, że pod nieobecność rycerzy z Bogdańca Cztań z Wilkiem znów napadną na Zgorzelice. Maćko zatem, już po obiedzie, udaje się do Brzozowej, aby odwiedzić Wilków.

W sprytny sposób Maćko doprowadza do tego, że niedawna waśń zostaje zapomniana, Wilkowie zaś obiecują bronić Bogdańca przed Cztanem. Młody Wilk ma nadzieję, że zjednanie sobie Maćka pomoże mu w zdobyciu ręki Jagienki. Po powrocie do Bogdańca stary rycerz zastaje Jagienkę przebraną za chłopca i w pierwszej chwili jej nie poznaje. Okazuje się, że w takim przebraniu dziewczyna ma zamiar towarzyszyć rycerzowi w jego wyprawie.

10. (streszczenie rozdziału)

Maćko z Jagienką wjeżdżają do Sieradza i zatrzymują się w miejscowym klasztorze. Tu dowiadują się, iż niedawno przebywał tu ich krewny – opat, który wciąż choruje. Maćko, podążając za nim, kieruje się w stronę Płocka. W drodze pomiędzy Hławą a przebraną za chłopca towarzyszką Jagienki – Anulką Sieciechówną – zawiązuje się nić uczucia.

11. (streszczenie rozdziału)

Po niemal trzech tygodniach podróży docierają do Płocka, gdzie dowiadują się o śmierci opata, która nastąpiła tydzień wcześniej. Biskup płocki, przyjaciel zmarłego, przyjął Maćka życzliwie i oznajmił mu o testamencie zostawionym przez opata. Zgodnie z dokumentem rycerz z Bogdańca zostali obdarzeni częścią borów, Jagienka zaś odziedziczyła większą część majątku opata.

Na dworze księżnej Aleksandry Maćko spotyka Lichtensteina, jednak nie może wyzwać go na pojedynek, gdyż Krzyżak sprawuje funkcję posta. Ponieważ zaś Kuno nie mógł zapamiętać twarzy Maćka, stary rycerz z Bogdańca, korzystając z pomocy księżnej, rozmawia z Niemcem i podaje się za pielgrzyma pragnącego odwiedzić Malborski zamek. W ten sposób uzyskuje listy, które mają mu pomóc w podróży przez krzyżackie ziemie.

Następnie Maćko z Jagienką wyruszają w dalszą drogę. Po 10 dniach docierają do Brodnicy (miasteczka znajdującego się już na ziemi krzyżackiej). Tu dowiadują się, iż Zbyszko w poszukiwaniu Danusi dotarł do Malborka, gdzie przypadł do serca bratu wielkiego mistrza – Ulrykowi von Jungingenowi. Przekonany, że młodzieniec uda się najpierw w stronę Szczytna, Maćko również kieruje się w stronę tego zamku. Na drodze podróży spotykają niemego, ślepego i pozbawionego prawej dłoni żebraka, w którym Hława rozpoznaje Juranda. Podróżni zabierają go zatem ze sobą i odwożą do Spychowa. Tutaj Maćko dowiaduje się, iż Zbyszko dwa dni wcześniej wyruszył na Żmudź, gdzie toczy się wojna z Krzyżakami. Stary rycerz dowiedział się również, że Zbyszko potykał się w Malborku z samym Ulrykiem von Jungingenem, ale kiedy przeciwnikowi pękł popręg, nie tylko nie strącił Niemca z konia, ale nawet pomógł mu utrzymać się w siodle. Tym czynem zjednał sobie wielką przychyłność brata wielkiego mistrza i otrzymał później od niego listy otwierające przed nim bramy krzyżackich zamków.

Następnego dnia Maćko z Hławą i dwoma giermkami wyrusza do Szczytna i dalej, na Żmudź, Jagienka zaś pozostaje w Spychowie, aby oczekiwać na ich powrót.

12. (streszczenie rozdziału)

Budzący się z długiego snu Jurand jest radośnie witany przez księdza Kaleba i spychowską załogę. Nie pozwala on jednak wojsku wyruszyć w poszukiwaniu zemsty, którą pozostawia Bogu. Jagienka troskliwie opiekuje się okaleczonym rycerzem, który szybko się do niej przywiązuje. Jej obecność przynosi widoczną ulgę jego cierpieniu.

Po sześciu dniach pojawia się Hława z wieścią, że Maćko podążył na Żmudź, na wojnę z Krzyżakami.

13. (streszczenie rozdziału)

Hława opowiada o przebiegu wizyty w Szczytnie. Listy Lichtensteina zapewniły im gościnne przyjęcie. Maćko dowiedział się, że niemy kat Diederich zrzucił Zygryda de Löwe ze schodów, kiedy zakonnik szedł na wieżę, aby zamordować Danusię. Zygryd ciężko potem chorował, ale swój upadek przypisał działaniu złych mocy. Jednak nie podniósł już od tego czasu ręki na dziewczynę, obawiając się opiekujących się nią nieznanymi sił. Niedługo później Zygryd wyjechał, zabierając ze sobą Danusię i kata. Maćko zaś po usłyszeniu tych wieści udał się na Żmudź, Hławie zaś kazał opiekować się Jagienką i – jeśli by było trzeba – odwiedzić ją do Zgorzelic.

14. (streszczenie rozdziału)

Jagienka wysłała Hławę w ślad za Maćkiem i Zbyszkiem. Książę Kaleb radzi mu przed wyruszeniem, aby udał się najpierw na dwór księcia Janusza, a dopiero stamtąd – bezpieczniejszą drogą – na Żmudź.

15. (streszczenie rozdziału)

Hława dociera do Warszawy, gdzie dowiaduje się, że Zakon szykuje się do wojny i ściąga nad granice z Litwą i Żmudzią coraz więcej wojska. Krzyżacy czekają na nadejście zimy, aby móc poruszać się bezpiecznie po zamrzniętych żmudzkich bagnach. Książę Witold jednak też szykuje się do obrony swoich ziem, Żmudzini zaś wysłali do Jagiły i innych chrześcijańskich władców list ze skargą na Krzyżaków, którzy pod pozorem szerzenia wiary chrześcijańskiej jedynie grabią i mordują pogan, Żmudzini zaś pragną przyjąć tę wiarę, ale wprowadzaną metodami pokojowymi.

16. (streszczenie rozdziału)

Hława odnajduje Maćka i Zbyszka pod Kownem, u żmudzkiego wodza Skirwoiły, który prowadzi wojnę podjazdową z przygranicznymi oddziałami Krzyżaków. Podczas jednej z porad, w której biorą udział obaj rycerze z Bogdańca, zapada postanowienie, aby uderzyć na Nowe Kowno, gdzie ledwie przed dwoma dniami Żmudzini zostali pobici i rozproszeni.

17., 18. (streszczenie rozdziałów)

Czech, spacerując po obozie, obserwuje Żmudzinów i ich słabe uzbrojenie. Od Maćka dowiaduje się jednak, że jest to lud dzielny, silny i sprawny w walce, choć nie potrafi zachować szyku bojowego, co daje Niemcom przewagę w otwartej bitwie. Nie mając sprzętu oblężniczego, nie mogą oni zdobywać zamków i muszą oczekiwać z podobnymi działaniami na przybycie Witolda.

Żmudzini mają uderzyć na kierujący się w stronę Nowego Kowna oddział knechtów wiozących zapasy żywności, Zbyszko zaś ma dowodzić jedną z grup. Żmudzkie oddziały sprawnie przeprawiają się przez Niewiaź i Niemen, a następnie zastawiają na Niemców pułapkę.

19. (streszczenie rozdziału)

Jako pierwszy uderza na Niemców oddział polskich rycerzy prowadzony przez Zbyszka, któremu towarzyszą Maćko i Hława. Chwilę później otaczają Krzyżaków pozostali napastnicy. Niemcy bronią się zaciekle, gdyż wiedzą, że nie mogą liczyć na litość, jednak w niedługim czasie ich szeregi zostają rozbite, walczący pieszo

knechci – wycięci, Polacy zaś uderzają na broniącą się wciąż krzyżacką konnicę. Zbyszko bierze do niewoli dowódcę oddziału. Okazuje się, że jest nim pan de Lorche.

20. (streszczenie rozdziału)

Zwycięskie wojska powracają do obozu. De Lorche nie chce początkowo rozmawiać ze Zbyszkiem, gdyż uważa, że młody Polak zhańbił się, udzielając pomocy poganom. Młody rycerz jednak przedstawia Lotaryńczykowi prawdę o rzeczywistych zamiarach Zakonu – chęci grabienia i uciskania ukrytej pod pozorami nawracania. Opowiada również o swoich poszukiwaniach. De Lorche proponuje, aby w takim razie Zbyszko spróbował wymienić jego osobę za Danusię, na co Krzyżacy powinni się zgodzić. Informuje też młodego rycerza, że w zaatakowanym oddziale znajdował się Zygryf de Löwe. Zbyszko natychmiast udaje się w stronę innych jeńców, tu jednak zamiast Zygryda odnajduje jedynie Sanderusa.

21. (streszczenie rozdziału)

Handlarz odpustami twierdzi, że wie, gdzie znajduje się córka Juranda, którą Zygryf wozi przez cały czas ze sobą w zamkniętej kolebce. Twierdzi też, że Krzyżak postradał częściowo zmysły na skutek pamiętnego upadku ze schodów. De Löwe uciekł z pola bitwy wraz z Arnoldem von Baden, który prowadził niemieckie oddziały do Gotterwerder.

Zbyszko uwalnia pana de Lorche, który obiecuje – jako jeńiec – stawić się na każde jego wezwanie. Młodzieniec zaś żegna Skirwoitę i wyrusza wraz z Maćkiem w pogoń za Zygrydem.

22. (streszczenie rozdziału)

Od pobojuwiska Sanderus służy za przewodnika. Następnego dnia zaś zostaje wystany naprzód, aby odszukał von Badena i przytączył się do niego, by zostawiać za sobą znaki. Przed wieczorem rycerze zbliżają się do ukrytej w lesie smolarni, gdzie zatrzymali się Krzyżacy. Niemcy szybko zostają obezwładnieni. Zbyszko odnajduje wreszcie Danusię.

23. (streszczenie rozdziału)

Dziewczyna nie poznaje jednak swego męża, gdyż złe traktowanie i głód doprowadziły ją do utraty zmysłów. Boi się wszystkiego, co ją otacza. Ucieka zarówno przed Zbyszkiem, jak i przed innymi ludźmi. Zygryf wpadł również w ręce polskich rycerzy. Postanawiają zatem udać się do Spychowa. Przed świtem Hława zabiera Zygryda i rusza naprzód, aby oddać jak najszybciej Krzyżaka w ręce Juranda oraz, aby powiadomić Jagienkę o odnalezieniu Danusi.

24. (streszczenie rozdziału)

Czekając na przebudzenie Danusi, Zbyszko zwleka z odjazdem aż do południa. Tylko na moment odzyskuje ona świadomość i rozpoznaje małżonka. W pewnej chwili polaną otaczają uzbrojeni knechci. To Wolfgang von Baden, który podążał do tej pory za głównymi siłami niemieckimi, przybył starszemu bratu z pomocą, powiadomiony przez zbiegłą w nocy kobietę, która brata niegdyś udział w porwaniu Danusi. Maćko i Zbyszko poddają się przeważającym siłom wroga, ale starszy rycerz zrećnie kieruje rozmową i doprowadza do tego, że Niemcy uwalniają Zbyszka na słowo, aby mógł on zawieźć Danusię do Spychowa. Maćko zaś miał pozostać w Malborku jako zakładnik aż do powrotu bratanka z okupem.

25. (streszczenie rozdziału)

Hława *na dziesięć dni przed Bożym Ciałem* dociera do Spychowa. Opowiada o wszystkim, co zaszło. Jurand, dowiedziawszy się o odnalezieniu córki, pogrąża się w modlitwie i dopiero następnego ranka wzywa do siebie Hławę wraz z jeńcem. Licznie zebrani żołnierze i domownicy słuchają opowieści o losach Danusi i jej uwolnieniu. Czekają też na znak, co należy uczynić z Zygfydem. Jurand przecina więzy, którymi Krzyżak jest spętany, i potwierdza, że należy go puścić wolno.

26., 27., 28. (streszczenie rozdziałów)

Tolima odprowadza Zygfyda do granicy spychowskiej ziemi. Po jego odejściu Krzyżak wieszka się na przydrożnym drzewie. Następnego dnia Jagienka, podążająca ze swym orszakiem do Płocka, odnajduje wiszące ciało i nakazuje pogrzebać samobójcę.

Dziewięć dni po wyjeździe Jagienki Zbyszko dotarł do granic Spychowa. Danusia była tak osłabiona, że straciła nadzieję, czy zdoła dowieźć ją żywą. Na kilka godzin drogi przed Spychowem zauważył, że gorączka minęła. Wstąpiła w niego nadzieja. Nagle Danusia wyszeptwała: *Kwiecie pachnie*. Wymówiła jego imię. Spytała, gdzie jest. Zbyszko odpowiedział, że wracają do Spychowa. Nagle rycerz poczuł niepokój, dostrzegając, że Danusia blednie. Szepnęła, że jest ciemno. Zrozumiał, że żona umiera. Rzeczywiście umarła chwilę później.

Na wieść o zbliżaniu się orszaku z ciałem Danusi Jurand wychodzi naprzeciw. Długo klęczy nad ciałem ukochanego dziecka. W Spychowie ciało zostaje złożone w dębowej trumnie, Jurand natomiast traci z wolna władzę w nogach i świadomość, pogrążając się na długie tygodnie w graniczące ze śmiercią odrętwienie.

29. (streszczenie rozdziału)

Zbyszko pogrążył się w żałobie, jednak nie przeszkodziło mu to w podjęciu koniecznych działań. Wysłał zatem niezwłocznie do Malborka okup za siebie i Maćka.

Kilka tygodni później zjawia się w Spychowie witany serdecznie pan de Lorche, który przynosi wieść, że Maćko został uwięziony za wspomaganie pogan przeciw chrześcijaństwu, jednak w jego obronie staje von Baden, oczekujący na okup. W obronie starego rycerza wystąpił też sam Lotaryńczyk, który oznajmił, że jest jeńcem Zbyszka i w razie śmierci Maćka zostanie również zabity. Ponieważ w Płocku ma się odbyć spotkanie Jagietły z wielkim mistrzem, Zbyszko ma zamiar dołączyć do królewskiego orszaku i prosić mistrza o łaskę dla Maćka. Ma również nadzieję na uczestnictwo w turniejach, w których ma wziąć udział wielu najznamienitszych europejskich rycerzy. Młodzieniec proponuje, aby pan de Lorche wybrał się także do Płocka, na co Lotaryńczyk z radością się zgadza.

30. (streszczenie rozdziału)

Następnego dnia obaj rycerze docierają do Płocka, gdzie spotykają w karczmie Tolimę. Okazuje się, że został on napadnięty niedaleko Lubawy, jednak zdołał ukryć część pieniędzy.

Wieczorem w domu starosty grodowego, Andrzeja z Jasieńca, odbywa się uczta, podczas której Zbyszko spotyka Powatę z Taczewa. Znamienity rycerz z radością wita młodzieńca i wysłuchuje jego opowieści. Obiecuje się wstawić za nim u króla. W orszaku żony księcia Ziemowita płockiego znajduje się Jagienka, która – jak stwierdza Zbyszko – jest piękniejsza niż niegdyś, ale również bije od niej niespotykana wcześniej powaga, dostojeństwo i smutek.

Pewniak
na teściePewniak
na teście

31. (streszczenie rozdziału)

Uczta przeciąga się do rana. Uczestniczy w niej również m.in. Jagiełło oraz księżna Anna Danuta. Jej zainteresowanie osobą Zbyszka powoduje, że o jego losy rozpytuje wielu gości. Rankiem rycerza z Bogdańca oraz pana de Lorche spotyka księżę Janusz i pozwala im przyłączyć się do swego orszaku na czas trwania łowów.

Następnego dnia Powąta z Taczewa oznajmia, że Zbyszko wejdzie w skład królewskiego orszaku udającego się do Raciąża na spotkanie z wielkim mistrzem.

32., 33. (streszczenie rozdziałów)

Wielki mistrz, Konrad von Jungingen, świadomy był tego, iż Zakon dawno już zszedł z drogi postuszeństwa, ubóstwa i pokory, i zdążył ku upadkowi. Jednak nie będąc w stanie powstrzymać tego upadku, starał się odsunąć jak najbardziej moment niebezpiecznego zbrojnego konfliktu z Jagiełłą i Witoldem. Doszedł też z polskim królem do porozumienia w sprawie wymiany jeńców. W związku z tym Zyndram z Maszkowic, Powąta z Taczewa oraz Zbyszko mieli towarzyszyć wielkiemu mistrzowi do Malborka jako postowie ze strony Polski.

Polskie poselstwo zostało w Malborku należycie ugoszczone. Wielki mistrz pragnął pokazać postom potęgę krzyżacką i Polacy byli oprowadzani po zamku, kuźniach i zbrojowniach. Zyndram z Maszkowic, wielki znawca sztuki wojennej, choć podziwiał porządek i prężność tchnącą z całej twierdzy, jest przekonany, że ufność w samą siłę oręża przy zaniedbaniu cnót chrześcijańskich, a nawet wiary niedługo się ostoi.

34. (streszczenie rozdziału)

Zbyszko spotyka Maćka, który – choć nieco osłabł z powodu uwięzienia w wilgotnych lochach – czuje się jednak dość dobrze. W odwiedzinach do Maćka przychodzą też Zyndram i Powąta. Niepokój Maćka, dotyczący potęgi Krzyżaków, zostaje rozwiany przez Zyndrama, który jest przekonany, że w razie wojny uciężeni poddani Zakonu obrócą się przeciwko zniechodzonemu ciemiężcom.

35. (streszczenie rozdziału)

Podczas uczty u wielkiego mistrza, na której są też obecni Zbyszko i Maćko, Powąta z Taczewa ma okazję zademonstrować swoją siłę, związając swobodnie w dłoniach żelazny tasak. Na ten widok wielu zachodnich gości Zakonu zastanawia się, czy siły krzyżackie rzeczywiście są w stanie zmierzyć się z oddziałami złożonymi z takich rycerzy.

36., 37., 38., 39. (streszczenie rozdziałów)

Maćko i Zbyszko docierają do Płocka, gdzie nie zastają już Jagienki, która wróciła do Spychowa, aby opiekować się umierającym Jurandem. W Spychowie Zbyszko pierwsze swe kroki kieruje do miejsca, w którym złożono trumnę z ciałem Danusi. Okazuje się, że trumna jest obsypana świeżymi kwiatami. Dowiaduje się ze zdziwieniem, iż dzieje się to staraniem Jagienki.

Jurand umiera kilka dni później. Zbyszko zamyka się w sobie. W końcu oznajmia, że ma zamiar wyruszyć ze Spychowa i spełnić złożone niegdyś Danusi śluby. Proponuje, aby Maćko i Jagienka wrócili w rodzinne strony.

Przed wyjazdem postanawia wspólnie ze stryjem i Jagienką oddać Spychów w dzierżawę Hlawie, który przyjmuje funkcję zarządcy, prosząc równocześnie Anulę Sieciechównę o rękę. Dziewczyna przyjmuje oświadczenia bez wahania.

Dwa tygodnie po wyjeździe Zbyszka Maćko z Jagienką, prowadząc długi szereg wozów wypełnionych różnymi dobrami, wyruszają w drogę i kierują się w stronę Bogdańca.

40. (streszczenie rozdziału)

W Płocku załatwiają formalności związane ze spadkiem po opacie, a potem bez przeszkód docierają do Bogdańca. Tutaj dowiadują się, że młody Wilk zginął podczas wyprawy na Śląsk, biorąc udział w szturmie na niemiecki zamek, Cztań zaś ożenił się.

Maćko jest pewny, że bratanek utopi smutek w niemieckiej krwi i powróci w końcu do Bogdańca. Postanawia zatem wznieść dla niego nowy kasztel, ale wcześniej udaje się do Krakowa, do grobu królowej Jadwigi, z pielgrzymką dziękczynną za uzdrowienie.

41. (streszczenie rozdziału)

Maćko szybko powraca, gdyż chce osobiście nadzorować prace żniwne oraz przygotować się do budowy kasztelu. Jesienią zaś dochodzi między nim a starym Wilkiem do sporu o ziemię, który jednak szybko zostaje załagodzony.

42. (streszczenie rozdziału)

Okoliczni mieszkańcy interesują się wynikiem wojny Krzyżaków ze Żmudzią oraz zamiarami Jagiety dotyczącymi wojny z Zakonem. Maćko, korzystając ze swego doświadczenia, tłumaczy, że obecny mistrz Zakonu będzie odwlekał wojnę, Jagielle zaś – jako do niedawna poganinowi, a obecnie chrześcijańskiemu władcy – nie wypada wszczynać wojny z chrześcijańskim rycerstwem. Takie przemowy zyskują Maćkowi sławę niezwykle mądrego człowieka.

Po kilku miesiącach docierają do Bogdańca wieści o wszczęciu pokojowych układów między Witoldem a Krzyżakami. Zbyszko jednak pojawia się dopiero po upływie następnych kilku miesięcy, tuż przed żniwami. Młody rycerz jest osłabiony przez trudy wojny i odniesione rany, jednak najbardziej niepokojąca jest jego apatia. Maćko zręcznie wyciąga z bratanka wyznanie, że po spełnieniu ślubu młodzieńcowi nie zrobiło się lżej na duszy. Stary rycerz dochodzi do wniosku, że w tej chwili powrót do życia umożliwią Zbyszkowi narodziny nowego uczucia – do Jagienki.

43. (streszczenie rozdziału)

Zbyszko jest coraz bardziej zadowolony z obecności Jagienki. Stryj zaś kpi z niego czasami i udaje, że sam zamierza się z dziewczyną ożenić, aby podtrzymać gasnący ród w momencie, gdy bratanek zamierza trwonić swe siły na wojnach.

44., 45., 46. (streszczenie rozdziałów)

Zbyszko powraca do zdrowia i sił. Podczas niespodziewanej wizyty Jagienki, której miał właśnie zamiar podziękować za opiekę, oboje wyznają sobie miłość, Maćko zaś błogostawi tej parze z całego serca. Młodzi pobierają się.

Czas upływa młodej parze spokojnie. Maćko wznosi powoli, ale solidnie kasztel. Rok później Jagienka rodzi bliźnięta – Maćka i Jaśka. Zarówno ona, jak i jej mąż, o którego męstwie krążą już legendy, są podziwiani za urodę i mądrość.

W następnym roku rodzi się im kolejny syn – Zych, zaś w dwa lata później przeprowadzają się do nowego kasztelu. Maćko jednak pozostaje w starym domostwie, z radością obserwując z boku szczęście bratanka i jego rodziny.

47. (streszczenie rozdziału)

W pięć lat po ślubie Zbyszka i Jagienki rodzi się im czwarty syn – Jurand. Maćko w tym czasie udaje się w podróż na Mazowsze i do Malborka, pragnąc – jak ślubował – wyzwać na pojedynek Kunona Lichtensteina. Jednak rycerza tego nie było w krzyżackiej stolicy. Wielki mistrz pozwolił w zamian za niego stanąć w szranki krewnemu Kunona, jednak zwycięstwo nad nim nie przyniosło Maćkowi oczekiwanej satysfakcji.

48. (streszczenie rozdziału)

Rok później umiera Konrad von Jungingen, wielkim mistrzem zaś zostaje jego brat, Ulryk. Wojna jest nieunikniona. Krzyżacy i Polacy gotują broń i zapasy żywności. Zajęcie przez Krzyżaków przygranicznego Drezdenka powoduje, że spór zaostrza się. Witold, obrany na rozjemcę, przysądza Drezdenko Polakom, z czym Zakon nie chce się zgodzić. Wszczęcie zaś przez litewskiego księcia powstania na Żmudzi doprowadza do wybuchu wojny. Całe polskie rycerstwo wyrusza na wyprawę wojenną. Wyruszają również Maćko i Zbyszko, odprowadzani przez Jagienkę wraz z dziećmi aż do Sieradza.

49. (streszczenie rozdziału)

Pierwszy rok wojny nie jest zbyt pomyślny dla Polaków. Latem następnego roku dotacza do Jagiełły Witold z wojskami litewsko-żmudzko-tatarskimi. Połączone wojska zmierzają ku Malborkowi. W nocy z 14 na 15 lipca wojska królewskie obozują pod zdobytym niedawno zamkiem w Dąbrownie. Zbyszko i Maćko spotykają Powałę z Tacze-
wa. Do trójki rycerzy dotacza też pan de Lorche, który opuścił Krzyżaków i przeszedł
na stronę polską. Poza tym pięć lat wcześniej ożenił się z panną Jagienką z Długolasu,
sprzedał swój majątek w ojczystej Geldrii i kupił ziemię na Mazowszu.

Pewniak
na teście

W pewnym momencie na tarczy zachodzącego księżycza rycerstwo ogląda scenę walki mnicha w kapturze z królem. Król obala mnicha, co obserwatorzy poczytują za dobrą wróżbę.

50. (streszczenie rozdziału)

Wojska królewskie docierają następnego dnia w południe w okolice Grunwaldu i Tannenbergu. Król udaje się do specjalnego namiotu, aby – jak każdego dnia – wystuchać kolejno trzech mszy.

Po zakończeniu pierwszej z nich dociera do namiotu wiadomość, że w okolicach Grunwaldu pojawiły się krzyżackie chorągwie. Witold i większość rycerstwa rusza do swoich oddziałów, król zaś udaje się na drugą mszę.

51. (streszczenie rozdziału)

Krzyżacy ustawiają się na polu, a widząc tylko kilka stojących na skraju lasu chorągwi, postanawiają wywabić wroga na otwartą przestrzeń i przysyłają Jagielle przez heroldów dwa nagie miecze z wyzwaniem i propozycją cofnięcia się wojsk Zakonu, aby zrobić miejsce Polakom.

Dochodzi do bitwy. Jako pierwsze ruszają do walki wojska litewskie. Chwilę później przychodzą im z pomocą chorągwie polskie. Litwini i Tatarzy nie są w stanie dotrzymać pola zakutym w stal Niemcom i ich szeregi łamią się. Jednak Krzyżacy nie potrafią złamać szeregów polskiej jazdy.

Powracające z pogoni za oddziałami Witolda niemieckie rycerstwo włącza się ponownie do bitwy i na moment przechyla szalę zwycięstwa na stronę krzyżacką. Później jednak Polacy odzyskują przewagę. Widząc to, wielki mistrz prowadzi do boju 16 stojących do tej pory w odwodzie chorągwi.

W pewnej chwili do wzgórze, na którym stoi Jagiełło, zbliżają się oddziały prowadzone przez Ulryka, a mające zająć Polaków z boku. Niemcy nie zwracają uwagi na garstkę rycerstwa, ale jeden z Krzyżaków (Dypold Kikieritz von Dieber) odłącza się od chorągwi i uderza na polskiego władcę. Jagiełło rusza naprzeciw szarżującemu rycerza. W ostatniej chwili przychodzi mu z pomocą Zbigniew z Oleśnicy, młody sekretarz królewski, który złomkiem kopii roztrzaskuje niemiecki hełm. Chwilę później król zabija przeciwnika.

Bitwa dobiega końca. Resztki Krzyżaków stawiają jeszcze opór. Maćko z Bogdańca zaś poszukuje wytrwale Lichtensteina. W końcu dopada go i po krótkiej walce Kuno pada martwy.

W polskie ręce wpadają niemieckie tabory, wypelnione między innymi pętami, które były przygotowane dla polskich jeńców. Przed Jagiełłą składane są zdobycie w bitwie chorągwie nieprzyjaciela. Odnaleziono też zostaje ciało Ulryka von Jungingena, które król polski nakazuje pochować z wszelkimi honorami przynależnymi wielkiemu rycerzowi.

52. (streszczenie rozdziału)

Maćko i Zbyszko powracają do Bogdańca, gdzie żyją jeszcze długie lata. Zbyszkowski udaje się nawet dożyć momentu, kiedy Malbork i Pomorze zostają zajęte przez polskie wojska.

Problematyka

Porównanie Danusi z Jagienką

DANUSIA	JAGIENKA
przedstawienie postaci	
<ul style="list-style-type: none"> • jedyna córka Juranda ze Spychowa • pótsierota – jej matkę Krzyżacy doprowadzili do śmierci • wychowuje się na dworze księżnej Anny Danuty 	<ul style="list-style-type: none"> • najstarsza z dzieci Zycha ze Zgorzelic • pótsierota – jej matka zmarła na skutek upadku z drzewa • samodzielna, pod nieobecność ojca zajmuje się gospodarstwem
wygląd	
<ul style="list-style-type: none"> • ma 12–13 lat, jest jeszcze dzieckiem • blondynka, na rozpuszczonych włosach nosi wianek • niebieskie oczy • błada buzia • drobnej budowy ciała • ładnie i starannie ubrana • bardzo ładna 	<ul style="list-style-type: none"> • skończyła 15 lat, to już młoda kobieta • brunetka, zaplata włosy w warkocz • niebieskie oczy • rumiana buzia • zgrabna, kobieca figura • nie przywiązuje szczególnej uwagi do wyglądu • bardzo ładna
zainteresowania i uzdolnienia	
<ul style="list-style-type: none"> • pięknie śpiewa i gra na lutni, lubi tańczyć 	<ul style="list-style-type: none"> • jeździ konno, poluje, dobrze postępuje się łukiem, potrafi opanować stado dzikich koni

DANUSIA

JAGIENKA

usposobienie i charakter

- nieśmiała, lękliwa
- delikatna i bezbronna
- dziecinna
- chroniona przez wszystkich od trosk, nie jest przyzwyczajona do trudów i ciężkiej pracy
- wrażliwa i współczująca innym – ratuje Zbyszka od śmierci

- śmiała, odważna
- harda, energiczna i zaradna
- dojrzała, o wesołym usposobieniu, optymistycznie patrząca na świat
- skromna, pracowita i gospodarna
- wrażliwa i współczująca innym – pomaga Maćkowi i Zbyszkowi, opiekuje się Jurandem

Pomimo różnic w wyglądzie, zainteresowaniach i usposobieniu obydwie dziewczyny podobają się Zbyszkowi, nie pozostają też obojętne na jego urok. **Danusia jest jeszcze dzieckiem**, dlatego nie w pełni rozumie powagę sytuacji, w jakich bierze udział. Ślubny Zbyszka traktuje niczym zabawę, podoba jej się, że będzie damą, a później żoną przystojnego rycerza. Pamięta jednak o nim **i darzy go uczuciem, choć przypomina ono bardziej uczucie siostry do brata niż kobiety do mężczyzny**. Jagienka zdaje sobie sprawę ze swej miłości do Zbyszka, ale jest tak wielkoduszna, że w imię współczucia dla Danusi i wyrozumiałości wobec ukochanego nie narzuca mu się ze swoim uczuciem. Chociaż Zbyszko bierze ślub z Danusią, pozostaje mu wierna, odrzuca zaloty Wilka i Cztana, pomaga mu, jak tylko może. **Obydwie bohaterki ratują również Zbyszka przed śmiercią**. Danusia zarzuca mu na głowę nałęczkę, gdy prowadzą go na ścięcie, Jagienka pomaga mu w starciu z niedźwiedziem. Choć Zbyszkowi podoba się i jedna, i druga, dochowuje wierności Danusi, odbija ją z krzyżackiej niewoli, składa u jej grobu przyrzczone pawie czuby. Dopiero po długim okresie żałoby **dostrzega w Jagience piękną i godną miłości kobietę**. Ich związek ku radości Maćka pobłogosławiony zostaje czwórka urodziwych synów.

Ideat rycerski i obyczaje rycerskie w Krzyżakach

Przed wszystkim rycerz pochodzi z rodu zastużonego dla króla i ojczyzny: ziemię otrzymali jego przodkowie z nadania królewskiego lub książęcego. W średniowieczu cała ziemia w państwie należała do władcy – króla lub księcia. Za szczególne zasługi władca obdarowywał swych poddanych tym, co miał najcenniejszego – ziemią. Na ziemi rycerz osadzał chłopów, był ich panem i opiekunem. W czasie pokoju doglądał gospodarstwa. W czasie wojny wystawiał poczet zbrojnych i ruszał do walki. Wystawienie drużyny było bardzo kosztowne – rycerz musiał kupić konie, zbroje, wyszkolić i utrzymać ludzi. Ale wojna zapewniała mu też dochody: brał łupy, jeńców, za których mógł otrzymać okup, i niewolników. Dlatego Maćko, chcąc się wzbogacić i odbudować Bogdaniec, wyrusza na wojnę.

Na przykładzie takich bohaterów, jak Zawisza Czarny, Zyndram z Maszkowic, Powoła z Taczewa czy Zbyszko z Bogdańca Sienkiewicz pokazuje średniowieczny ideał rycerski. Najwyższymi wartościami dla rycerzy były **„Bóg, honor, ojczyzna”**. W obronie tych wartości gotowi byli oddać życie, a śmierć za ojczyznę i wiarę chrześcijańską była zaszczytem. Najgorszą rzeczą, jaką mogła spotkać rycerza, była utrata honoru na skutek złamania jakiegoś przykazania z kodeksu rycerskiego. Rycerz musiał być **prawy, odważny, prawdomówny, wierny w przyjaźni, lojalny wobec swojego zwierzchnika**, musiał dotrzymywać danego słowa, wierzyć w Boga prawdziwie i głęboko, bronić słabych, starych, kobiet i dzieci. Przestrzegat także rycerskich obyczajów.

W *Krzyżakach* mowa o wielu zwyczajach rycerskich, wśród nich najważniejsze to:

- ◆ **ślubowanie damie serca** – rycerz przysięgał głosić powszechnie cnoty wybranej kobiety, strzec jej bezpieczeństwa i czci oraz dokonać dla niej bohaterskich czynów (Zbyszko obiecał Danusi pomścić śmierć jej matki),
- ◆ **nietykalność posta** – władca kraju ręczył swoim honorem za bezpieczeństwo przedstawiciela obcego kraju (za atak na posta groziła Zbyszkowi śmierć),
- ◆ **pasowanie na rycerza** – godność tę można było otrzymać za wybitne zasługi dla władcy; ceremonia pasowania na rycerza polegała na opasaniu pasem rycerskim, trzykrotnym uderzeniu mieczem po ramieniu oraz wręczeniu miecza (Zbyszka za uratowanie podczas polowania księżnej Anny Danuty pasował na rycerza Janusz Mazowiecki),
- ◆ **turnieje rycerskie** – pokazy siły, sprawności i odwagi, urządzone często na otwartych przestrzeniach dla rozrywki władców i tłumu; podczas walk przestrzegano ustalonych zasad i postępowało honorowo (gdy Zbyszko zauważył, że rycerzowi, z którym się potykał, pękł popręg, przerwał walkę),
- ◆ **pojedynki** – sposób uzyskiwania satysfakcji np. za obrazę osobistą lub kogoś bliskiego; znakiem wyzwania na pojedynkę było rzucenie przeciwnikowi rękawicy; przeciwnicy umawiali się co do broni i trybu zakończenia pojedynku – na śmierć lub niewolę (Zbyszko stoczył m.in. pojedynek z Rotgierem, był to szczególny rodzaj pojedynku – „sąd Boży” – wierzono, że Bóg udzieli pomocy temu, kto mówi prawdę, kłamca zaś zginie),
- ◆ **słowo rycerskie** – obietnica lub wypowiedź o wadze uroczystej przysięgi; przegrany w pojedynku lub schwytyany w walce obiecywał stawić się z okupem i był puszczany tylko na tej podstawie (Zbyszkowi pozwolił odjechać wolno po okup de Bergow).

W powieści pojawiają się też **reprezentanci innych narodów i stanów społecznych**: sąsiedzi rycerzy z Bogdańca: Zych ze Zgorzelic, Cztan i Wilk reprezentują średnią warstwę tworzącego się właśnie stanu szlacheckiego. Jako przedstawiciel zamożnego duchowieństwa pojawia się w powieści opat z Tulczy, daleki krewny Zbyszka i Maćka, chrzestny Jagienki. Z kolei wierny giermek Hława jest Czechem, którego Zych wziął do niewoli w bitwie pod Bolestawcem. Hława w ojczyźnie był włódczką, czyli ubogim szlachcicem. Sanderus to Niemiec, oszust, wieczny kleryk bez święceń kapańskich. Pojawiają się też w powieści postacie mieszczan, chłopów mazowieckich czy Żmudzinów.

Związek powieści z XIX-wieczną polityką pruską

Po roku 1864, po upadku powstania styczniowego, **Otto von Bismarck kierował kampanią przeciwko** przeciwko polskiej kulturze, tradycji i polskiemu Kościołowi. Prowadzono szeroko zakrojoną **akcję germanizacyjną**, walkę o kulturę niemiecką, określaną jako Kulturkampf. Władze pruskie wspierały akcję kolonizacyjną ziem polskich. Powołano **Komisję Kolonizacyjną**, która wykupywała ziemię od Polaków, na niej osiedlali się niemieccy chłopi. Założono również **organizację nacjonalistyczną – Hakatę**, która występowała w imieniu rzekomo zagrożonej ludności niemieckiej, jej prawdziwym celem było wywłaszczenie ludności polskiej, zamieszkałej na terenie zaboru pruskiego.

W tej sytuacji H. Sienkiewicz postanowił napisać *Krzyżaków*. **Chciał pokazać w swojej powieści współczesną mu politykę państwa pruskiego**, która nie różniła się od wzorów polityki zakonu krzyżackiego.

Powieść „ku pokrzepieniu serc”

Aby wspierać Polaków w trudnych czasach wynaradawiania – „krzepić serca” – Sienkiewicz pokazał prawdę, że przemoc, obłuda, bezprawie nigdy nie odnoszą zwycięstwa – tak jak samowola rycerzy krzyżackich została ukrócona, a ich buta przewyżczona na polach Grunwaldu, tak Niemcy z czasów powstania powieści poniosą karę, a ich działania nie odniosą skutku.

Podkreślił bohaterstwo i szlachetność polskich rycerzy, skonstrastował te postacie z zakonnikami, którzy są zakłamanymi, obtudnieni, tchórzliwi, postępują się podstępem i depczą rycerski honor.

Średniowieczni rycerze polscy pokazani są w momencie bezpośredniego zagrożenia suwerenności Polski i Litwy przez zakon krzyżacki. Są oni bardzo silnie przywiązani do swojej ziemi. Hasło *Bóg, Honor, Ojczyzna* zawiera najważniejsze dla nich wartości, dla których gotowi są ponieść najwyższą ofiarę. Konsekwentnie podkreślany patriotyzm, duch solidarności, zjednoczenie Polaków i Litwinów w walce z krzyżackim ciemiężcą staje się punktem wyjścia do analizy współczesności. Sienkiewicz wyszedł z założenia, że świadomość kultury, tradycji i tożsamości narodowej to wspaniały oręż w walce z germanizacją.

Panoramiczny opis bitwy pod Grunwaldem, który zajmuje w powieści około 15 stron, daje pojęcie o **potędze polskiego rycerstwa**. Sienkiewicz mówił współczesnym Polakom i mówi współczesnym czytelnikom powieści o **potędze i szlachetności ich przodków**, z których wszyscy możemy być dumni. Mówi także o tym, że nasz naród ma piękne tradycje w walce o niepodległość, kocha wolność i zawsze umiał bronić swojej niezależności.

Tło historyczne powieści

Fragmencem dziejów Polski, wokół którego Sienkiewicz zbudował całą akcję *Krzyżaków*, jest historia konfliktu polsko-krzyżackiego.

Zakon Krzyżacki to Zakon Szpitala Najświętszej Marii Panny Domu Niemieckiego w Jerozolimie, jeden z trzech największych, obok joannitów i templariuszy, zakonów rycerskich, które powstały w czasie wypraw krzyżowych w XII w. Jego dewizą było: *Pomagać, bronić, leczyć*, a rycerze składali śluby czystości, ubóstwa i posłuszeństwa. **Na kilkaset lat opanował tereny Prus Wschodnich oraz Łotwy i Estonii, tworząc z tych ziem Prusy Zakonne**. Podbił także niektóre ziemie Polski i Litwy.

W 1226 r. Konrad Mazowiecki sprowadził Krzyżaków na Mazowsze i osadził ich w ziemi chełmińskiej. Ponieważ Zakon sprowadzono głównie z myślą o szerzeniu wiary chrześcijańskiej w pogańskich Prusach, nikt nie przypuszczał, do czego zakonnicy są zdolni. Konrad nadał Zakonowi ziemie, ale były to nadania prywatno-prawne, a to znaczyło, że Krzyżacy nie mogą rządzić na tych terytoriach. Tymczasem już w 1230 r. zakonnicy owe akty nadania sfalszowali i zaczęli sprawować władzę publiczną w obrębie nadanych ziem. Od tej pory konflikt polsko-krzyżacki narastał, mimo sądów papieskich, rozejmów i traktatów. Przez cały XIII i XIV w. Krzyżacy dążyli do podporządkowania sobie ziem polskich, zagarnęli Pomorze Gdańskie, ziemię dobrzyńską i Kujawy. Nie respektowali wyroków sądowych, zrywali umowy, intrygowali i rośli w siłę. Swe zainteresowania kierowali też ku Litwie, ale nie myśleli o działalności misyjnej w tym kraju, lecz chcieli zagarnąć ziemie litewskie; poza tym był to dogodny teren do podejmowania bardziej zbójcejskich niż rycerskich wypraw.

Po bezpotomnej śmierci Kazimierza Wielkiego na tronie polskim zasiadła królowa Jadwiga z rodu Andegawenów. Jej mężem został wielki książę litewski Jagiełło, który na chrzcie przyjął imię Władysław. W ten sposób Polska i Litwa zostały połączone tzw. unią personalną, czyli miały jednego władcę. Chrzest, ślub i koronacja Jagiełły na króla Polski odbyły się w 1386 r. i przyniosły nowe komplikacje w stosunkach polsko-krzyżackich. Krzyżacy rozwinęli szeroką akcję dyplomatyczną na dworach europejskich, gdzie przedstawiali Jagiełłę jako poganina ochrzczonego na pokaz i podważali ważność jego małżeństwa z Jadwigą, ponieważ królowa była wcześniej zaręczona z Wilhelmem Habsburgiem. Dodatkowo intrygowali na Litwie, buntując wielkiego księcia Witolda przeciwko królowi. Wplątali w konflikt z Polską Władysława Opolczyka, który bezprawnie oddał im w zastaw ziemię dobrzyńską (odzyskaną przez Kazimierza Wielkiego). Witold, szykując się do wojny z Tatarami, zawarł z Krzyżakami oddzielny pokój i oddał im Żmudź oraz obiecał pomoc przy budowaniu twierdz krzyżackich

Pewniak
na teściePewniak
na teściePewniak
na teściePewniak
na teściePewniak
na teście

na tym terenie. Jednak potem pogodził się z Jagiełłą i poparł powstanie Żmudzinów przeciwko Krzyżakom. Było to już po śmierci królowej Jadwigi (1399). Konflikt Polski i Litwy z zakonem krzyżackim narastał. W 1402 r. Krzyżacy wzięli w zastaw od Branderburczyków Nową Marchię, wrzynającą się klinem między Wielkopolskę i Pomorze. Kością niezgody stało się Drezdenko – gród ważny ze względów strategicznych (wojennych), położony na wschodniej krawędzi Nowej Marchii i od lat będący lennem Polski. Jagiełło nie chciał oddać go Zakonowi. W 1407 r. wielkim mistrzem Zakonu został Ulryk von Jungingen, zwolennik ostrego kursu politycznego wobec Polski. Na Żmudzi w 1409 r. wybuchło kolejne powstanie. Witold je poparł. W odwecie Krzyżacy zajęli ziemię dobrzyńską, którą wykupiono wcześniej z rąk krzyżackich dzięki skłádce szlachty polskiej. Wojna stała się nieunikniona.

Pewniak
na teście

Pewniak
na teście

Do walnej rozprawy doszło 15 lipca 1410 r. na polach w pobliżu wsi Grunwald, na terytorium Zakonu. Wielkie zwycięstwo wojsk polsko-litewskich było początkiem upadku krzyżackiej potęgi.

Pewniak
na teście

Ocena zakonu krzyżackiego

Potężne konie, białe płaszczki z czarnym krzyżem, lśniąca zbroja, na głowach hełmy z pawimi czubami – tak prezentują się rycerze zakonnicy. Wszyscy pochodzą z różnych rodów niemieckich lub europejskich, składali zakonne śluby czystości, ubóstwa i posłuszeństwa. Niestety karność rycerzy i zakonników dawno przestała obowiązywać Krzyżaków. Cechuje ich pycha, rozpusta, nagminne posługiwanie się kłamstwem i intrygą, gromadzenie bogactw, w końcu obżarstwo i pijaństwo. Wobec zwyczajców lub silniejszych od siebie są pokorni, dla słabszych lub pokonanych okrutni.

Pewniak
na teście

Hugo de Danveld to pomysłodawca porwania Danusi, morderca pana de Fourcy'ego, łubieżnik i sadysta. W Szczytnie pełnił funkcję starosty, czyli dowódcy załogi zamku. Porywa córkę Juranda nie tylko dla wywarcia zemsty na strasznym rycerzu ze Spychowa, ale i dla zaspokojenia żądzy, jaką zapalał do Danuśki. Jest to człowiek **pozbawiony jakichkolwiek skrupułów moralnych**.

Pewniak
na teście

Zygryf de Löwe miłował Zakon i jego chwałę. Zbrodnia popełniona dla idei nie usprawiedliwia zbrodniarza, ale **ból nad trumną Rotgiera jest ludzki i zrozumiały – ojciec rozpacza po stracie syna**. W pewnej chwili jednak rozpacz przekracza zwykłą miarę; Zygfryd popada w obłąd i okrutne okaleczenie Juranda jest właśnie tego wynikiem. Dopóki musiał uciekać z porwaną Danuśką, jego nadwątłony umysł trzymał się w ryzach. Nadludzki akt przebaczenia, jakiego doznał od Juranda, był kroplą przepelniającą czarę goryczy. **Obłąkany Zygfryd popełnił samobójstwo**.

Pewniak
na teście

Bracia Gotfryd i Rotgier niczym nie wyróżniali się spośród zakonników. Jednak Rotgier popisał się wyjątkową bezczelnością, żądając od księcia Janusza zadośćuczynienia za szkody, które Jurand wyrządził na zamku w Szczytnie. **Wyzywając rycerzy na sąd Boży, rzucił wyzwanie samemu Bogu – i przegrał**.

Kuno von Lichtenstein nie miał nic wspólnego z porwaniem Danusi, ale jest uosobieniem wszystkich wad rycerzy zakonnych: przede wszystkim **niezmiernej pychy, okrucieństwa, bezduszności i obłądki**.

Gatunek i budowa utworu

Dzieło Sienkiewicza posiada następujące cechy powieści:

- ◆ dłuższy utwór, składający się z dwóch tomów: pierwszy liczy 31 rozdziałów, drugi 52,
- ◆ **wszeczwiedzący narrator** relacjonuje kolejne wydarzenia, nie ujawnia swojego stosunku do przedstawianych wydarzeń, jest obiektywny, **narracja prowadzona jest w trzeciej osobie** – narrator ukrywa się za światem przedstawionym, wraz z bohaterami przenosi się z miejsca na miejsce, zna ich przeżycia,

- ◆ w opowiadanie wplecione są **dialogi**, występują też **partie opisowe**, np. opisy uzbrojenia czy budynków,
- ◆ akcja jest **wielowątkowa**, np. miłość Zbyszka i Danusi, wątek Jagienki Zychówny, wątek zemsty Juranda na Krzyżakach, konflikt polsko-krzyżacki,
- ◆ losy bohaterów umieszczone są na rozbudowanym tle psychologiczno-obyczajowym,
- ◆ bohaterowie dojrzewają i zmieniają się w toku akcji, np. wydoroszenie Zbyszka,
- ◆ postaci można podzielić na główne, np. Zbyszko, Jurand, Danusia, drugoplanowe, np. Hława, Fulko de Lorche, Zygfryd de Löwe, oraz epizodyczne, np. Jaśko ze Zgorzelic, Cztan z Rogowa, ksiączę Janusz Mazowiecki.

ZAPAMIĘTAJ

Powieść historyczna – wielowątkowy utwór epicki, którego fabuła nawiązuje do czasów odległych wobec czasu życia autora; znane są mu one z dokumentów, źródeł i przekazów historycznych. W powieści historycznej respektowana jest na ogół prawda historyczna.

Powieść H. Sienkiewicza ma następujące cechy powieści historycznej:

- ◆ pisarz wykorzystał **źródła historyczne**, dokumenty z epoki: *Dzieje Polski* Jana Długosza, monografia historyczna Karola Szajnochy pt. *Jadwiga i Jagiełło*;
- ◆ umieścił w powieści **fakty historyczne**: śmierć i pogrzeb królowej Jadwigi, powstanie na Żmudzi, rozruchy na Litwie, śmierć Konrada von Jungingena, objęcie funkcji wielkiego mistrza przez jego brata – Ulryka, wojna z zakonem krzyżackim, zwycięstwo pod Grunwaldem; fakty te są przedstawione zgodnie z subiektywną oceną autora, dlatego książka narzuca czytelnikowi emocjonalny stosunek do opisanych wydarzeń;
- ◆ główni bohaterowie są postaciami fikcyjnymi, ale autor wprowadził **bohaterów historycznych**: Władysław Jagiełło, królowa Jadwiga, wielki książę Witold, księżna Anna Danuta, Janusz – ksiączę mazowiecki, Zawisza Czarny z Garbowa, Powoła z Taczewa, Zyndram z Maszkowic, mistrzowie Zakonu: Konrad von Jungingen i Ulryk von Jungingen.

Pewniak na teście

Pewniak na teście

Krzyżacy to **powieść historyczno-przygodowa**. Utwór ma następujące **cechy powieści przygodowej**:

- ◆ na pierwszym planie zostały opisane przygody głównych bohaterów – Zbyszka, Danusi, Maćka – a oni są postaciami fikcyjnymi;
- ◆ wątek (ciąg zdarzeń połączonych zależnością przyczynowo-skutkową, które dotyczą jednej postaci, kilku postaci związanych ze sobą lub konkretnego tematu) miłości Zbyszka i Danusi obfituje **w przygody**, niespodziewane **zwroty akcji** (np. uratowanie Zbyszka od śmierci, porwanie dziewczyny), **dramatyczne sytuacje** (scena śmierci dziewczyny);
- ◆ fakty historyczne stanowią tło wydarzeń, w których biorą udział postacie fikcyjne.

Pewniak na teście

ZAPAMIĘTAJ

Akcja – całość zdarzeń przedstawionych w utworze i połączonych zależnościami przyczynowo-skutkowymi, obejmuje wszystkie wątki (główne, poboczne, epizodyczne). Czytelnik jest bezpośrednim świadkiem tych wydarzeń.

Pewniak na teście

ZAPAMIĘTAJ

Fabuła – pojęcie szersze niż akcja, obejmuje również wydarzenia w utworze, które nie wchodzi w skład akcji, ale są wspomniane i opisane na różne sposoby (wspomnienia, retrospekcje). Czytelnik nie jest bezpośrednim świadkiem tych wydarzeń.

Pewniak na teście

W powieści wyróżniamy kilka najważniejszych wątków:

- ◆ **wątek polityczny** – historia konfliktu polsko-krzyżackiego, zakończona bitwą pod Grunwaldem,
- ◆ **wątek psychologiczny** – m.in. dorastanie i dojrzewanie najmłodszych bohaterów: Zbyszka, Jagienki, także Danusi,
- ◆ **wątek miłosny** – dotyczy relacji uczuciowych Zbyszka z Danusią i Jagienką,
- ◆ **wątek obyczajowy** – prezentuje liczne zwyczaje i obyczaje polskiego średniowiecza, związane z wychowaniem, postępowaniem, relacjami między płciami i między starszymi a młodszymi, obowiązki wynikające z przynależności do stanu rycerskiego,
- ◆ **wątek podrózniczo-przygodowy** – bohaterowie przez większość czasu akcji powieści podróżują, pojawiają się motywy wędrówki Juranda do Szczytyna, poszukiwania Danusi przez Zbyszka itp.

W jaki sposób Henryk Sienkiewicz naśladuje język z przetomu XIV i XV w.?

Pisarz stworzył w swojej powieści własny, ale, jak twierdzą historycy, bardzo udany język polski z przetomu XIV i XV w. Oparty jest on na **podhalańskiej gwarze** ludowej oraz na niezbyt bogatym zasobie oryginalnego polskiego **słownictwa średniowiecznego** (Sienkiewicz studiował akta prawne, wyłuskując z tekstów łacińskich ocalłe wyrazy staropolskie. Trzeba pamiętać, że w XIV w. pisywano wszystkie pisma w języku łacińskim. Z tamtych czasów zachowało się tylko kilka zabytkowych dzieł, w których posługiwano się językiem staropolskim).

Archaizacja – (od gr. *archaios* – dawny, stary) świadome wprowadzenie archaizmów do utworu literackiego. Jest czynnikiem stylizacji historycznej.

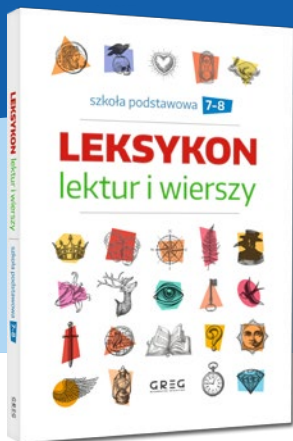
Archaizm – element językowy pochodzący z minionej epoki historycznej, który wyszedł z powszechnego użycia. Może on wystąpić w różnych płaszczyznach języka:

- a) **fonetycznej** – staropolskie *sierce* zamiast współczesnego *serce*;
- b) **słowotwórczej** – dotyczy budowy wyrazu, dawny *zbrodzień* oznaczał to samo, co dzisiejsze słowo *zbrodniarz*;
- c) **leksykalnej** – polega na tym, że autor używa staropolskiego słowa, np. *kmieć* zamiast współczesnego mu wyrazu *chłop*.

Przykłady zastosowania archaizmów językowych przez Sienkiewicza:

- ◆ *Promienie **miesiąca** padły na **pawęż możnego komesa***: słowo *miesiąc* oznacza księżyc, *pawęż* oznacza rodzaj dużej tarczy noszonej przez rycerza, *możny* – bogaty, a wyraz *komes* (pochodzi od łacińskiego słowa *comes* – towarzysz) w średniowieczu oznaczał tyle co „hrabia, dostojnik państwowy”.
- ◆ *...połomił z **dworzany*** (połamał z dworzananami): Sienkiewicz używa starej końcówki rzeczownika (starej formy gramatycznej, która dziś już nie występuje).

Wszystkie te zabiegi służą próbie przeniesienia czytelnika w inną epokę, próbie odtworzenia języka z tamtych czasów. Autor wykorzystał archaizmy głównie w wypowiedziach postaci, rzadziej w wypowiedziach narratora. Warto również zwrócić uwagę na to, że Sienkiewicz różnicuje język swoich postaci, uzależniając go przede wszystkim od pozycji społecznej. Inaczej mówią rycerze-wojownicy, inaczej szlachta ziemiańska, inaczej rycerze należący do innych kręgów narodowościowych.

Lektury obowiązkowe znajdziesz w książce
Leksykon lektur i wierszy – szkoła podstawowa klasy 7–8!

Kup na www.greg.pl

Autorzy:

Jakub Bączyński, Olga Gradoń, Adam Karczewski, Anna Kremiec,
Jakub Matusiak, Damian Molicki, Izabela Natódka, Agnieszka Nawrot,
Karolina Rymut, Dorota Stopka, Lucyna Szary, Aldona Szóstak,
Joanna Tomasik, Weronika Widzińska, Barbara Włodarczyk,
Maria Zagnińska, Kamila Zawadzka

Redakcja i korekta:

Agnieszka Antosiewicz, Karolina Rymut, Joanna Tomasik,
Weronika Widzińska, Maria Zagnińska

Wydanie I

© Copyright by Wydawnictwo GREG® Sp. z o.o.

Wydawnictwo GREG®

ul. Klasztorna 2B
31-979 Kraków
tel. (12) 680 15 50
www.greg.pl

Księgarnia internetowa: www.greg.pl

Znak firmowy GREG® zastrzeżony w Urzędzie Patentowym RP.
Wszystkie prawa zastrzeżone.
Żadna część niniejszej publikacji nie może być reprodukowana
lub przedrukowana bez pisemnej zgody Wydawnictwa GREG®.

Projekt okładki:

Aleksandra Zimoch

Layout i skład:

Pracownia Register

Zdjęcia i portrety – domena publiczna.